

4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinde Yer Alan Değerler

Fatma SUSAR KIRMIZI*

Özet-Türkçe dersinde temel bir öğrenme aracı olan metinler güncel ve geçmiş yaşamdan izler taşıdığı, kişiler arası etkili iletişime vurgu yaptığı için genç kuşaklara kazandırılmak istenen değerlerin iletilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. İlkokul çağı içerisinde bulunulan dönem itibarıyla değer eğitimi açısından özel bir öneme sahiptir. Bu araştırmanın amacı, ilköğretim 4. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinleri inceleyerek var olan değerleri belirlemektir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir. Değerlerin belirlenmesinde Aydın ve Ak-yol Gürler (2012) tarafından yapılan sınıflandırma temel alınmıştır. Çalışmada, kitapta yer alan metinlerin tümü incelenerek değerler ve değerlerin yer aldığı tümcelere ilişkin örnek alıntılara yer verilmiştir. Metinlerde yer alan değerler dört ana grupta toplanmıştır. 1. Sosyal yaşama ilişkin değerler; 2. Evrensel düşüncenin gelişimine ilişkin değerler; 3. Ülkeye bağlılığa ilişkin değerler; 4. Kişinin kendisini tanımasına ilişkin değerler. Türkçe Dersi kitabında yer alan metinlerde en çok vurgulanan üç alt değer sırasıyla doğa sevgisi/doğal çevreye duyarlılık (% 35), iyimser olma/olumlu düşünebilme (% 27,5), millet sevgisi (% 22,5) değerleridir.

Anahtar Kelimeler-Değerler eğitimi, Türkçe dersi, Ders kitabı

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı

E- posta: fsusar@pau.edu.tr

Giriş

Hızlı bir değişimin yaşandığı günümüzde toplumlar, sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik vb. yönlerden çeşitli gelişmelere tanıklık etmektedirler. Şüphesiz bu değişimden ve dönüşümden en çok etkilenen alanların başında eğitim gelmektedir. Ortaya çıkan bu hızlı değişim ve değişimlere uyum sağlama süreci eğitimin tanımının da yeniden gözden geçirilmesini gündeme getirmiştir.

Bilgi toplumunun yeni üretim dinamikleri, toplumsal yaşamın geleneksel anlayışlarını, yerleşik kurumların yapı ve içeriklerini değiştirdiği gibi eğitim anlayışında da değişiklikleri gerektirmiştir. Genç ve Eryaman (2008) eğitimi “kişide kendi öğrenme profili hakkında farkındalık yaratılması yoluyla daha üst zihinsel yeteneklerin ortaya çıkarılıp geliştirilmesi ve bu arada da değişen çevresel koşullara uyum gösterebileceği bilgi, beceri ve davranışları sürekli olarak güncelleyebilmesi için uygun öğrenme ortamlarının yaratılması süreci” şeklinde tanımlamıştır. Toplumsal yaşamda ve eğitim anlayışında ortaya çıkan bu değişim bireylerin yeni değerlerle karşılaşmasını aynı zamanda geçmişten beri süregelen değerlerin bir kısmına sahip çıkılmasını, bir kısmının da reddedilmesini gündeme getirmiştir. Aydın ve Akyol Gürler’e göre (2012) son yıllarda çevrecilik, insan hakları, verimlilik, toplam kalite, internet ve bilgisayar ahlakı vb. değerler gelişmektedir. Diğer taraftan ulusal kültürde bir zamanlar çok önemli olan delikanlılık, mertlik vb. gibi değerler ise yerini erdem, yardımlaşma, dayanışma gibi değerlere bırakmıştır.

Bireysel tutum ve davranışlardan, toplumun kültürel değerlerinden, kültürler arası alışverişten etkilenerek oluşan ve kişinin davranışlarına yön veren değer kavramı üzerinde son yıllarda büyük bir ortak kanı ve tutarlılık olduğu görülmektedir. Değer, her ne kadar farklı tanımlarla anlatılsa da ifade edilen ortak görüşler olduğu söylenebilir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde (TDK, 2012) değer “bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütün” olarak tanımlanmaktadır. Aydın ve Akyol Gürler’e göre (2012, s. 4) değerler, ideal davranış biçimleri, veya hayat amaçları hakkındaki inançlarımız, davranışlarımıza yön gösteren ölçülerdir. Yaman, Taflan ve Çolak ise (2009, s. 108) değeri “genelde inanılan, arzu edilen ve davranışlar için bir ölçek olarak kullanılan olgular” şeklinde ifade etmektedir. Bir diğer tanıma göre değer, bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu,

düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inançlara denir (Kızılcıkelik ve Erjem, 1994 Aktaran: Genç ve Eryaman, 2008). Çelikkaya'ya göre (1996, Aktaran: Yazıcı, 2012, s. 2) değer, bir toplum, bir inanç, bir ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü duyusu, düşünüş, davranış, kural ya da kıymetlerdir. Genel olarak değere ilişkin tanımlar incelendiğinde toplum tarafından benimsenen, aynı zamanda toplumun birlikteliğini sağlayan, yapılması istenen, ahlak ilkelerine uygun davranışlar olduğu söylenebilir.

Değerlerin görevlerinin başında toplumsal düzeni sağlamak gelmektedir. Bilindiği üzere toplumsal düzenin ve huzurun sağlanmasında her zaman yasalar yeterli olmayabilir. Örneğin kötü alışkanlıklardan uzak durma (alkol, sigara vb.), zor durumda olan birisine/birilerine yardım etme (yangın, deprem, ekonomik sıkıntı vb.), paylaşma, misafirperverlik gibi değerlerin yasalarla insanlara kabul ettirilmesi mümkün değildir. Bu nedenle değerlerin toplumsal düzeni sağlayan, birlikteliği ön plana çıkaran, huzur, saygı ve güven ortamı yaratan yönü büyük önem teşkil etmektedir.

Bilgi toplumunda kimliğini yeniden kazanmaya hazırlanan okulun önemle üzerinde durması gereken bir diğer konu ise ait olduğu toplumun kültürünün özünü koruması ve devamlılığını sağlaması gereğidir. Toplumun değer yargıları eğitim yoluyla yeni nesillere aktararak sürdürülmelidir (Genç ve Eryaman, 2008; Ekinci, Çelikkaya ve Aktaş, 2011). Değer eğitimi sayesinde davranışların temelinde yatan inançlar açıkça ifade edebilir. Böylece kendi davranışlarının başkalarının uzun süreli refahına etkisini değerlendirebilen bireyler yetiştirilebilir. Bu sayede kişi davranışlarının başkalarının yaşamında ne kadar etkili ve önemli olduğunun farkına varır (Robb, 1998). Eğitimde son yıllarda ayrı bir önem kazanan evrensel ve ulusal değerlere sahip olma bilincinin geliştirilmesinde okulların rolü daha da artmıştır. Eğitim, geçmişini bilen aynı zamanda çağdaş insanın sahip olması gereken bilgi, becerilerle donanmış ve geleceğe yönelmiş, kendisinin farkında olan bireyler yetiştirmelidir.

Çağdaş medeniyetin meyveleri barış, sosyal adalet, mutluluk, eşitlik gibi insani değerler olacağına; açlık, yoksulluk, sömürü, savaş, şiddet, nefret ve sosyo-ekonomik adaletsizlikler gibi pek çok insanlık dışı değerler olmuştur (Köylü, 2006, s. 53). İçinde bulunduğumuz bilgi çağı bilimsel ve teknolojik gelişmelerle hayatı kolaylaştırıp, iletişim kurmayı hızlandırırken insanoğlu yine de yalnız-

lıktan kendini alıkoyamamıştır. Bireysellik ön plana çıkmış, millet, ahlak, evrensel değerler gibi kavramlar bireylerin gündelik yaşamlarında sıradanlaşmış, kendini ve kendi maddi çıkarını düşünen bir gençlik oluşmaya başlamıştır. Tüm dünyada olduğu gibi son yıllarda ülkemizde de yaşanan bu değer buhranının çözümü eğitim çalışmalarında aranmalı ve eğitimde değer kavramının önemi eleştirel bir bakışla gözden geçirilmelidir. Yazıcı'ya göre (2012, s. 2) ülkemizde de gittikçe artan ve toplumsal huzuru bozan birçok olay görülmektedir. Bu olayları gerçekleştiren kişilerin değerler konusunda yeterince eğitilemedikleri söylenebilir.

Okulun başlıca işlevlerinden biri dayanışmanın ortak bir değer olarak paylaşıldığı sorumlu yurttaşlar yetiştirmektir. Eğitim kademesinin özelliklerine bağlı olarak belirli bir müfredat çerçevesinde çocukların gelişim ve öğrenmelerinden okul sorumludur (Sevinç, 2006, s. 233). Okullar, bireyi sadece bilişsel alanda değil duyuşsal, sosyal, ahlaki ve bedensel alanlarda da geliştirebilmeli özellikle eğitimin toplumsal işlevini ön plana çıkarabilmelidir. Bu, öğrencileri bir bütün olarak eğitmek anlamına gelir. Eğitim yalnızca akademik başarıyı temele alırsa işlevini yerine getiremez ve eksik kalır. Bu anlayış, toplumu oluşturan fertlerin, değer, tutum vb. duyuşsal kazanımları elde edememelerine neden olacaktır. Dolayısıyla, toplumsal bütünlüğün sağlanması ve ortak amaçların belirlenmesi zor, hatta olanaksız hale gelecektir. Öğrenciler kendini her yönüyle gerçekleştirmiş bireyler olarak yetiştirildikleri zaman topluma faydalı bireyler olabilirler (Bacanlı, 2006; Yazıcı, 2012; Turan, 2012). Özellikle eğitimin başlangıç niteliğinde olan ilköğretim yılları öğrencinin temel kişilik özelliklerinin şekillenmesi ve sosyal becerilerin kazandırılması açısından özel bir öneme sahiptir. Bu dönemde yapılacak nitelikli bir eğitim ulusal ve evrensel değerleri kazanmış, globalleşen dünyaya yeni değerler de kazandırabilecek bireylerin yetişmesinde etkili olabilir. Olayların ahlaki boyutları üzerinde düşünmeyi ve sorumluluklarının sınırlarını bilen, kendi öz kimliğine ilişkin sağlıklı değerlendirmeler yapabilen bireyler başkalarının da yaşamına saygı gösterebilir. Eğitim programları kazandıracığı temel değerlerle buna öncülük edebilir.

Türk Milli Eğitiminin genel amaçları incelendiğinde Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, vatanını ve milletini seven ve bir adım daha öteye götürmek için çabalayan, topluma ve devletine karşı sorumluluklarını bilen, sadece zihinsel ve bedensel yönden değil aynı zamanda ruhen ve ahlaken de gelişmiş, saygılı, yaratıcı, yapıcı, yetenekleri ölçüsünde de

topluma faydalı olabilen bireyler yetiştirilmek istendiği görülmektedir. Tüm bu amaçları yerine getirmek için öğrencilere vatan ve millet sevgisi, sorumluluk, saygı, yaratıcı olma, yapıcı olma, sorgulayıcı olma vb. birçok değer kazandırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Türkçe Öğretim Programının amacı, Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanan, eleştirel ve yaratıcı düşünebilen, bilgiyi kullanabilen, üretebilen, girişimci, kişisel ve sosyal değerlere önem veren bireyler yetiştirmek şeklinde belirtilmiştir (MEB, 2005).

Değerlerin belirlenip bu değerlerin sistemli ve planlı bir şekilde aktarılmasında içerik özellikleri göz önüne alındığında ise Türkçe dersinin önemli bir misyonu olduğu görülür. Türkçe dersleri, bireyin diğer bireylerle iletişim becerisini geliştiren ve onun toplumsallaşma sürecine katkıda bulunan temel derslerden biridir. Türkçe dersi Türk kültürünün ve toplumsal varlığın sürdürmesinde ayrı bir öneme sahiptir. Sahip olunan evrensel ve ulusal değerlerin eğitim yoluyla yeni kuşaklara aktarılmasında etkisi oldukça büyüktür.

Değerler eğitiminin gerçekleşmesinde bireyler arası iletişimi sağlama özelliği taşıyan Türkçe'nin öğretimi, ağırlıklı olarak farklı niteliklere sahip yazınsal ya da öğretici metinlerle gerçekleştirilmektedir. Türkçe öğretiminin aracı olan metinlerde işlenen temalar da ulusal ve evrensel kültürün dayandığı değerlerin öğrencilere aktarılması için önemli birer araç olma özelliğine sahiptir (Belet ve Deveci, 2008, s. 2). İlkokuldan üniversite sıralarına kadar Türkçe'nin eğitiminin yapıldığı ders kitaplarında yer alan edebi metinler hitap ettiği öğrencilere yönelik olarak birçok mesaj taşımaktadır. Bu mesajların öğrencilerin üzerinde etkili olduğu gözlerden uzak tutulmamalıdır.

Edebiyat sözcüğünün sözlük anlamı edepli olmaktır. Bu da geleneksel anlamda oluşturulmuş olan değerler sisteminin adıdır. Edebiyat sanatı ele aldığı konular itibarıyla değerlerle doğrudan bağlantılıdır. Bilinçli olmasa bile dolaylı olarak ulusal ve toplumsal kişiliği oluşturmada etkilidir. Bu kişilik ister felsefi anlamda etik olarak düşünülün, isterse toplumun temel dinamiklerinden sayılan milli ve manevi değerler manzumesini temel alacak tarzda “ahlak” olarak tanımlansın varılacak hedef genel anlamda “iyi, güzel, doğru, yararlı” gibi olumlu sıfatları tarif edecektir (Cemiloğlu, 2003). Bu nedenle Türkçe ders kitaplarında yer alan edebi metinlerle hayatın bağlantısı önemlidir. Bu metinlerde yer alan kişiler, olaylar ve düşünceler öğrencileri büyük ölçüde etkileme gücüne sahiptir. Diğer taraftan Kavcar'a göre de (1999) edebiyat eseri, insanı ve onun yaşadığı çevreyi tanıtır. İnsanın kendisiyle, başkalarıyla, doğal ve toplumsal çevresiyle çatışmalarını yansıtır. Edebiyat eserleri hem bireysel hem de toplumsal hayatla ilgili

olarak iyiye, güzele, doğruya yönelme ve yeni değerler kazandırma yolunda telkinlerde bulunur, insanları bunlar doğrultusunda eğitir.

Türkçe dersi öğrencilerde dinleme, konuşma, yazma, okuma, görsel okuma ve görsel sunu becerilerini geliştirdiği gibi ders kitaplarında yer alan metinler aracılığıyla değer aktarımı gerçekleştirmektedir. Ulusal ve evrensel değerler bu metinler sayesinde tanınır, yaşatılır ve geleceğe aktarılır. Bu nedenle Türkçe'nin öğretiminde temel araç olarak kullanılan metinlerin özellikle değer aktarımında önemi çok büyüktür.

İlgili alan yazın taramasında Ekinci Çelikpazu ve Aktaş (2011) yaptıkları araştırmayla MEB'in 6. 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarını inceleyerek sezdirilmek istenen değerleri tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmalarında nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemini kullanmışlardır. Ders kitaplarında yer alan okuma metinlerini Değerler Tespit Formu'na göre incelemişlerdir. Yaptıkları araştırmanın sonucuna göre: 6. 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler değerlerin iletimi konusunda yeterli değildir. Değerlerin iletimine yönelik uygun metinler seçilememiştir. Ders kitaplarında yer alan metinler seçilen temalarla uyumlu olmadığı gibi değer iletimi açısından dengeli ve istenen düzeyde de değildir. Metinlerin seçiminde gereken titizlik gösterilmemiştir. Metinlerde yer alan değerler incelendiğinde "sevgi, çalışkanlık/azim ve kararlılık" üç sınıf düzeyinde de en çok iletilen/sezdirilen değerlerdir. Ulusal değerlerden "vatan sevgisi, millî kimliğini tanıma ile kültürel mirasa ve tarihe duyarlılık" değerleri ilk sıradayken "dil bilinci oluşturma, bayrak sevgisi, ulusal bayramları bilme ve ulusal marş bilinci" değerleri iletim açısından istenen düzeyde değildir.

Şen (2007) yaptığı araştırmada Millî Eğitim Bakanlığı'nın ilköğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde bulunan millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerleri tespit etmiş ve Türkçe eğitiminde değer aktarımının nasıl olması gerektiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırmada, betimsel alan araştırması yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda ilköğretim 100 Temel Eser serisindeki kitaplarda sevgi değerinin ilk sırada yer aldığı, sevgi değerini sırayla, duyarlılık, yardımseverlik, saygı, sorumluluk değerlerinin takip ettiği belirtilmiştir. Sağlıklı olmaya önem vermek, barış, özgürlük, bilimsellik değerlerinin ise eserlerde en az yer verilen değerler olduğu belirtilmiştir. Bağımsızlık değerine ise hiç değinilmediği vurgulanmaktadır.

Yaman, Taflan ve Çolak (2009) ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde geçen değerleri incelemiştir. Araştırmada tarama

modeli kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, “Ders Kitaplarındaki Değerler Formu” ile elde edilmiştir. Forma göre metinlerde yer alan değerler; estetik, teorik, iktisadi, siyasi, sosyal ve dini değerler olmak üzere altı grupta toplanmaktadır. Araştırma sonucunda Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde en çok sosyal değerlere en az dini ve iktisadi değerlere yer verildiği, nazım türündeki metinlerde estetik değerlerin daha yoğun olduğu belirlenmiştir.

Belet ve Deveci (2008) yaptıkları araştırmada MEB tarafından basılan ilköğretim 1-5. sınıflar arası Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde değerlere yer verilme durumunu belirlemeye çalışmıştır. Araştırma, nitel yönetime dayalı bir şekilde doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada verilerinin çözümlenmesinde tümevarım analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre metinlerde, ulusal değerler, sorumluluk, özdenetim, çalışkanlık, hoşgörü, merhamet, nezâket, onurlu olma, tutarlılık, dürüstlük temaları olmak üzere on tema belirlenmiştir. Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler, öğrencilerin yaşamı ve yaşamın anlamını fark etmesine olanak verebilecek niteliktedir. Aynı zamanda yaşamın bireysel olarak yorumlanmasına yardım edecek özellikte tasarlanmıştır.

Kolaç (2010) yaptığı araştırmada Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkçe Öğretim Programlarını (1-5; 6-8) “değerler” ve “hoşgörü” kavramlarına yer verme açısından değerlendirmiştir. Çalışmada Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus felsefesindeki hoşgörünün temelleri üzerinde durulmuş, bunların Türkçe derslerine ve Türkçe öğretim programlarına nasıl yansıtılacağı noktasında öneriler geliştirmiştir. Araştırmanın sonucuna göre İlköğretim Türkçe Dersi (1-5. sınıflar) Öğretim Programında değerlerin daha çok “millî, ahlaki, insani, manevi, kültürel, kişisel, sosyal, tarihi, estetik ve sanatsal” şeklinde genelleştirilerek verildiği, ayrıntılara girilmediği tespit edilmiştir. Hoşgörü kavramına yönelik olarak da vurguların daha çok; yapılan hatayı hoş görme, diğer din, örf ve adetlere hoşgörülü olma, başkalarının düşüncelerine, geleneklerine ve dinlerine saygı gösterme noktalarında yoğunlaştığına dikkat çekilmiştir. Türkçe dersi öğretim programları (1-5; 6-8), “değerler ve hoşgörü” açısından incelediğinde de gerek değerlere gerekse hoşgörü kavramına istenilen düzeyde yer verilmediği, kavramlara gerekli vurguların yapılmadığı, genel ifadelerin dışına çıkılmadığı belirlenmiştir.

Genel olarak bakıldığında çalışmaların daha çok farklı eğitim kademelerindeki Türkçe dersi kitaplarında, Türkçe dersi programlarında ya da MEB tarafın-

dan okunması önerilen kitaplarında gerçekleştirildiği görülmektedir. Yapılan bu araştırmaların amacı ise sözü geçen kaynaklarda yer alan değerleri belirlemeye yöneliktir. Buna göre Türkçe ders kitaplarında ve Türkçe programlarında daha çok milli, manevi, estetik ve sosyal değerler yere almaktadır.

Araştırmanın Amacı

İlkokullarda değer eğitiminde etkin rol oynayan derslerden birisinin de Türkçe olduğu söylenebilir. Diğer taraftan bu ders, ilkokul çağı öğrencilerine ulusal ve evrensel değerlerin kazandırılmasında, insani değerlere yönelik bilincin uyandırılmasında özel bir öneme sahiptir. Türkçe ders kitapları konularında güncel yaşamı yansıtan, öğrencilerin iletişim becerilerini ve düşünme yeteneklerini geliştiren metinler içermektedir. Bu metinler hayata dair konuların işlenmesinin yanı sıra destan, efsane, şiir, mani, ağıt, masal, atasözü gibi kültürel mirasa örnek olan kaynaklar şeklinde de öğrencilere sunulmaktadır. Öğrencilerin seviyelerine uygun bir biçimde hazırlanan ya da seçilen bu metinler genç nesillerin değer ediniminde etkili olabilir. Türkçe dersinin ana malzemesi olan okuma metinleri, öğrencilere yaşamın farklı durumlarını sergileyerek onlara etkili mesajlar sunabilir. Daha çok hayat ve sosyal bilgiler derslerinin çatısı altında yer alan değer eğitimi bu bağlamda Türkçe dersinde de özel bir öneme sahiptir. Diğer taraftan Türkçe dersi öğretim programı incelendiğinde öğrencilere kazandırılması düşünülen değerlerin açık bir şekilde yer almadığı, değer eğitimi ile ilgili herhangi bir öğrenme alanının olmadığı, değer eğitimi için belirli bir süre ayrılmadığı, değer ediniminin örtük bir şekilde yer aldığı ifade edilebilir. İster kabul edilsin ister edilmesin Türkçe dersinde ele alınan metinlerin değer ediniminde etkili olduğu gerçeği gözlerden uzak tutulmamalıdır. Tüm bunlardan yola çıkarak bu araştırmada 4. sınıf Türkçe ders kitabında yere alan değerlerin tespiti yapılmış ve bu alandaki boşluğa dikkat çekilmek istenmiştir. Bu çalışmada Aydın ve Ak-yol Gürler (2012) tarafından belirlenen değerler temele alınarak metinler incelenmiştir. Benzer özellik gösteren değerler aynı kategorilerde toplanmıştır. Bu araştırmanın amacı 4. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerdeki değerlere yer verilme durumunu belirlemek ve değerlendirmeler yapmaktır. Belirlenen bu amaç doğrultusunda araştırmanın alt problemleri şu şekilde belirlenmiştir.

1. İlköğretim 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde *sosyal yaşama ilişkin değerler* nelerdir?
2. İlköğretim 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde *evrensel düşüncenin gelişimine ilişkin değerler* nelerdir?

3. İlköğretim 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde ülkeye bağlılığa ilişkin değerler nelerdir?
4. İlköğretim 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde *kişinin kendisini tanımasına ilişkin değerler* nelerdir?

Yöntem

Bu araştırmada, 4. sınıf Türkçe ders kitabında (Öz ve Öz, 2011) var olan değerleri belirlemek hedeflendiğinden nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesine başvurulmuştur. Doküman incelemesinde araştırmacı gereksinim duyduğu veriyi, gözlem ya da görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir. Eğitimle ilgili araştırmalarda doküman incelemesi yapılırken ders kitapları veri kaynağı olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu çalışmada 4. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinler tek tek incelenerek metinlerde vurgulanmak istenen değerler tespit edilmiştir.

Örneklem

Araştırmada, çalışmanın yapıldığı Denizli merkez ilçede Türkçe dersi öğretiminde Özgün Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş. İş Ortaklığı'nın dağıtımını üstlendiği Bilim ve Kültür Yayınevi yayınları kullanıldığından söz konusu yayınevi tarafından yayınlanan 4. sınıf Türkçe ders kitabı (Öz ve Öz, 2011) incelemeye alınmıştır. Kitapta sekiz ayrı temanın içerisinde yer alan 40 metin nitel veri seti olarak değerlendirmeye alınmış, bu metinlerin içerisinde bulunan değerler tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Türkçe ders kitabında geçen metinler, araştırmacı ve değer eğitimi alanında uzman başka bir öğretim elemanı tarafından tek tek incelenmiş ve metinlerde var olan değerler belirlenmeye çalışılmıştır. Metinlerde yere alan değerler tespit edilirken Aydın ve Akyol Gürler (2012) tarafından belirlenen değerler temele alınmış ancak araştırmacı bu değerlere yeni değerler de eklenmiştir. Eklenen değerler şunlardır: Bilimsel çalışma yapmada istekli olma, bilim insanına saygı duyma, güzel sanatları sevme/güzel sanatlara karşı duyarlılık, bilimsellik, doğal afetlere karşı duyarlılık, hayal kurmanın icatların temeli olduğunu bilme, hayvan sevgisi, şükür, özgür olma isteği, cesaret/zor durumlarda yılmamak, sağlıklı beslenme, kitap okumayı sevme, temizlik, çalışkanlık, iyimser olma/olumlu düşünebilme, iyi olma. Metinleri inceleme sürecinde değerler belli kategorilerde

toplanmış, benzer özellik gösteren değerler ilgili kategoride bir araya getirilmiştir. Metinlerde tespit edilen her bir değeri vurgulayan tümceler belirlenmiş, alıntılar halinde çalışmada yer verilmiş ve yorumlanmıştır. Alıntıların sonuna metnin yer aldığı tema, metnin ismi ve Türkçe ders kitabındaki sayfa numaraları da eklenmiştir. Örneğin, “Ailesini ve akrabalarını sevmek” değeri için;

“Ninem beni at sırtında görünce endişelenir, başıma bir şey gelmesinden korkardı. Ninem kahvaltıda hep çorba yapardı. ... Canım çay içmek, peynir yemek istiyor. diyemezdim. Ninem sevgi dolu gözlerle beni izler, elimi kaşığa gitmediğini görünce “Hadi Pemracığım!” derdi. “Çorbanı içte yüzüne renk gelsin.” Kısacası ninemi, dedemi, atları çok özledim.” (Sağlık ve Çevre, Dedemin Köyü: 56-58).

Alıntı sağlık ve çevre temasından, Dedemin Köyü isimli metinden, 56-58. sayfalarından elde edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde 4. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerler kategoriler şeklinde ayrıştırılarak incelenmiş, değerlerin yer aldığı metinlere ilişkin alıntılara yer verilmiş ve araştırmacı tarafından yorumlanmıştır. Metinlerde yer alan alt değerler ve alt değerlerin bir araya getirilmesi sonucu ortaya çıkan kategoriler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Metinlerde iletilen alt değerler (değerin kaç metinde yer aldığı/yüzdeleri) ve alt değerlere ilişkin kategoriler

Alt Değerler	Kategoriler
Alçakgönüllülük (2, % 5), Emeğe Saygı (5, % 12,5), Yaşlıya Saygı (1, % 2,5), Hastaya Saygı (1, % 2,5), Eğitimi Önemseme (2, % 5), Hakseverlik (2, % 5), Zor Durumlarda Destek Olma (3, % 7,5), İşbirliği- Dayanışma (5, % 12,5), Ailesini ve Akrabalarını Sevmek (7, % 17,5), Aile Birlikteliğini Önemseme (4, % 10), Topluma Örnek Olma (6, % 15), Yardımlaşma (7, % 17,5), Değerbilirlik (8, % 20), Nezaket/Saygı (7, % 17,5), Dürüstlük/Doğruluk (3, % 7,5), Fedakarlık (4, % 10), Arkadaşlarını ve Başkalarını Sevmek (7, % 17,5)	Sosyal Yaşama İlişkin Değerler
Yeni Fikirler Üretebilme (3, % 7,5), Yenilikçi Olma (3, % 7,5), Meslek Sahibi Olma (2, % 5), Doğa Olaylarına Karşı Duyarlılık (3, % 7,5), Doğa Sevgisi/Doğal Çevreye Duyarlılık (14, % 35), Bilimsel Çalışma Yapmakta İstekli Olma (2, % 5), Barış (1, % 2,5), Bilim İnsanına Saygı Duyma (2, % 5), Güzel Sanatları Sevmek/Güzel Sanatlara Karşı Duyarlılık (2, % 5), Sanata Saygı (2, % 5), Sanatı Sevmek/Sanatçıya Saygı (3, % 7,5), Bilimsellik (3, % 7,5), Doğal Afetlere Karşı Duyarlılık (4, % 10), Hayal Kurmanın İcatların Temeli Olduğunu Bilme (4, % 10), Hayvan Sevgisi (4, % 10), Şükür (3, % 7,5), Barış (3, % 7,5), Başka Ülkelerin Kültürlerine Saygı (2, % 5), İnsanları Sevmek (6, % 15), Adil olma (2, % 5)	Evrensel Düşüncenin Gelişimine İlişkin Değerler

Şehitlik/Gazilik (3, % 7,5), Vatanseverlik (6, % 15), Milli Bayramları Sevmek (1, % 2,5), Kültürel Mirasa Duyarlılık/Tarihi Yerleri Koruma (8, % 20), Millet Sevgisi (9, % 22,5), Yaşadığı Yerleşim Birimini Sevmek (6, % 15), Türk Büyüklüklerine Saygı (3, % 7,5), Atatürk'e Saygı (7, % 17,5), Atatürk'e Karşı Sorumluluk (2, % 5), Bayrak Sevgisi (2, % 5), Milli Birlik Şuuru (6, % 15), Atatürk Sevgisi (7, % 17,5)	Ülkeye Bağlılığa İlişkin Değerler
Özgür Olma İsteği (4, % 10), Cesaret/Zor Durumlarda Yılmamak (6, % 15), Sağlıklı Beslenme (4, % 10) Kitap Okumayı Sevmek (1, % 2,5), Kendisini Tanıma/Kendi Yeteneklerinin Farkında Olma (3, % 7,5), Temizlik (2, % 5) Çalışkanlık (5, % 12,5), İyimser Olma/Olumlu Düşünebilme (11, % 27,5), İyi Olma (10, % 25)	Kişinin Kendisini Tanımasına İlişkin Değerler

Metinlerde yer alan alt değerlerden ilişkili olanlar bir araya getirilerek dört ayrı kategori oluşturulmuştur. 1. Sosyal yaşama ilişkin değerler; 2. Evrensel düşüncenin gelişimine ilişkin değerler; 3. Ülkeye bağlılığa ilişkin değerler; 4. Kişinin kendisini tanımasına ilişkin değerler.

Sosyal Yaşama İlişkin Değerlere Yönelik Bulgular ve Yorum

Araştırmanın birinci alt problemine yanıt vermek amacıyla 4. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan ve kişinin sosyal yaşamını ilgilendiren değerler belirlenmiş ve yorumlanmıştır.

“Alçakgönüllülük” değerine (2 metinde, % 0,8) ilişkin olarak 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan ifade şudur:

“Yüksek baca onlara yukardan bakıp gülümsüyordu: - Görüyor musunuz benim neler yapabileceğimi? İnsanlar bile dumanımdan korkuyor. – Herkesten yükseğim. Krallar gibi herkesin başında bulunuyorum. Ama beni kimse sevmiyor. Çok yalnızım.” (Sağlık ve Çevre, Dumanlı Baca: 48-51).

Metinde kibirli olan baca çevresindeki diğer varlıklar tarafından kibirli olduğu için sevilmemektedir. Metinde kibirli olmanın insan ilişkilerinde yarattığı olumsuzluk gösterilerek alçakgönüllü olmanın önemi vurgulanmaktadır.

“Yaşlıya saygı” değeri (1 metinde, % 2,5) şu şekilde vurgulanmıştır:

“Zambak-Beni yaşlı bir kadın bahçeden kopardı, vazoya koydu. Orada tam bir hafta kadıncağızı eğlendirdim.” (Eğitsel ve Sosyal Etkinlikler, Anı Çiçekleri: 146-149).

Zambak çiçeği bir hafta boyunca yaşlı kadını eğlendirmiş, Onu mutlu etmiştir. Çiçeğin, yaşlı kadına eğlenceli zaman geçirmede yardımcı olması yaşlıların önemsenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

“Hastaya saygı” değeri (1 metinde, % 2,5) şu şekilde vurgulanmıştır:

“Mimoza- (söz olarak) Beni bir hastanın odasına koydular. Zavallı hastaya biraz neşe biraz mutluluk verdim.” (Eğitsel ve Sosyal Etkinlikler, Anı Çiçekleri: 146-149).

Çiçek hastanın odasında bulunarak hastanın moral bulmasını sağlamıştır. Türk toplumunda hastanın ve hasta ziyaretinin özel bir yeri vardır. Bu ifadelerle bunun önemi ve güzelliği dile getirilmektedir.

“Eğitimi önemseme” değeri (2 metinde, % 5) şu şekilde iletilmek istenmiştir:

“– Hayır Mustafa! Seni kahya yapmayacağım. Okula göndereceğim. Orada okuma yazma öğreneceksin. Sevindim: - Okula gönderiniz. Bu daha iyi. Hastaneden çıktıktan sonra Ata'm beni gene aratarak Beşiktaş'taki okula yazdırdı.” (Atatürk, Atatürk ve Çoban: 40-43).

Eğitimi önemseme değerinde çocukların okutulmasının önemine vurgu yapılmaktadır. Nitekim metinde de Atatürk çocuğun kahya olarak çalışmasını istemiştir. Eğitimin Atatürk tarafından ne kadar önemsendiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilecek bu metinde çocuk bir eğitim kurumuna yönlendirilmektedir. Atatürk, küçük çocuğun okula gitmesini, eğitim görmesini sağlamıştır. Bu metinde eğitimin özellikle de çocuklar için ne kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır.

“Hakseverlik” değeri (2 metinde, % 5) şu cümlelerle iletmeye çalışılmıştır.

“...- 36 lira eder. – Sana bu 36 lirayı versem ne yaparsın? – Hiç almam ki! Neden almıyorsun?...- Nerden aldın diye sorarlar. – Aferin oğlum böyle olmalı. Fakat bu parayı yol gösterdiğin için veriyorum sana. Kimse bir şey diyemez. 36 lirayı bir şartla kabul etmeye razı oldum. Yanımda yemek için getirdiğim yarım kilo kadar ceviz vardı: - Bu cevizleri alırsan ben de senin paramı alırım, dedim. Ben ona bir avuç ceviz verdim, o da bana para. Böylece ödemiş olduk.” (Atatürk, Atatürk ve Çoban: 40-43).

“Çalışırsan toprak verir, cömerttir, / Emeksiz istemek dermansız derttir.”
(Sağlık ve Çevre, Tarlam: 59-61).

Hakseverlik değeri iki ayrı metinde gizlenmiştir. Her ikisinde de bedeli ödenmeyen bir şeyin asla sahiplenilmemesi gerektiğinden söz edilmektedir. Emek verilemeyen, bedeli ödenmeyen bir şeye sahip olmanın dürüstçe bir davranış olmadığı vurgulanmaktadır.

“Zor durumlarda destek olma” değerine (3 metinde, % 7,5) ilişkin Yangın metninde şu ifade yer almaktadır:

“Ninem, babama söz vermeden : -Canınız sağ olsun! Olan olmuş bir kez. Tanrı'm bir daha göstermesin, diyor, babamı yatıştırmaya çalışıyordu.”
(Doğal Afetler, Yangın: 170).

Zor durumda kalanlara yardım etmek, onları teselli etmek insanları birbirine bağlayan önemli bir sosyal değerdir. Bu metinde de evi yanan bir insana rahatlatıcı sözler söylenerek manevi bir destek sağlanmak istenmiştir. Kişinin içinde bulunduğu zor durumu aşması için destek olmak gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yönüyle metinde “zor durumlarda destek olma/umut verme” değerlerine yer verildiği söylenebilir.

“İşbirliği/Dayanışma” değeri (5 metinde, % 12,5) ile ilgili örnek cümleler metinlerde şu şekilde yer almıştır: ‘

“Ben ve Kara İzzet dümenin iki başına geçtik. Dümenin çepeçevre saplarını iki avucumuz, dizimiz ve bacağımızla zapt etmeye çalışıyorduk. ...- Ha dayan! :Yatışıyor gibi. Aslandır şu deniz! Atlattık, bu da oldu.”
(Sağlık ve Çevre, Haydi Süngere: 52-55).

“Kısa bir süre içinde bizim evin önü kıpkırmızı alev olmuştu. Alevi görenler hemen toplanı verdi. Herkes bağırsıyordu : -Kuyuya!.. Kuyuya! -Herkes kovayla gelsin! -Elden ele, elden ele! Erkekler, kadınlar, kızlar, çocukları hemen bir dizi oluşturuverdiler. Kovalar, elden ele geliyor, ateşin üstüne dökülüyordu. Herkesin üstü başı su olmuştu.” (Doğal Afetler, Yangın: 170).

“Herkes çok çalıştı. Kürekler, çapalar hiç durmadan işledi. Hepimiz çalıştık, yorulduk. Ama sonunda başardık. Yolu açtık. Böyle el birliğiyle çalışmak ne güzel!” (Doğal Afetler, Fırtınanın Ettikleri: 76-79).

Üç metinde de işbirliği ve dayanışma değerinde birlik olmanın önemi anlatılmaktadır. İşbirliği yapmak, zor zamanlarda dayanışma içinde olmak önemli bir sosyal değerdir. Bu değerler sayesinde işlerin daha kolay halledilebileceği, sorunların daha kolay aşılabileceği belirtilmekte, birlikte verilen mücadelenin daha iyi sonuçlar vereceği mesajı iletilmektedir.

“Ailesini ve akrabalarını sevme” değerine (7 metinde, % 17,5) ilişkin olarak Dedemin Köyü metni örnek verilebilir; ancak farklı metinlerde de bu değere yer verilmiştir:

“Ninem beni at sırtında görünce endişelenir, başıma bir şey gelmesinden korkardı. Ninem kahvaltıda hep çorba yapardı. ... ‘Canım çay içmek, peynir yemek istiyor.’ diyemezdim. Ninem sevgi dolu gözlerle beni izler, elimi kaşığa gitmediğini görünce ‘ Hadi Pemracığım!’ derdi. ‘ Çorbanı içte yüzüne renk gelsin.’ Kısacası ninemi, dedemi, atları çok özledim.” (Sağlık ve Çevre, Dedemin Köyü: 56-58).

Akraba ilişkileri özellikle Türk kültüründe ayrı bir yere sahiptir. İnsanlar aile ve akrabasına zaman ayırmayı adeta bir görev olarak görürler. Bu metinde de akraba ve aileye zaman ayırmanın önemi vurgulanmaktadır.

“Aile birlikteliğini önemseme” değeri (4 metinde, % 10) Bir Yer Düşünüyorum metninde kısa da olsa birkaç cümle ile vurgulanmaktadır:

“Mesut olun yaşayın/ Ana, baba, evlat, torun.” (Hayal Gücü, Bir Yer Düşünüyorum: 128-129).

Metinde, yaşamda mesut olmanın önemli bir boyutunun da aile ile birliktelik olduğu iletilmektedir. Tıpkı “Ailesini ve akrabalarını sevme” değeri gibi Türk toplumunda özel bir yeri olan bu değer metinde, kısa ancak vurgulu bir şekilde dile getirildiği görülmektedir. Türklerde aile her zaman toplumun temeli olmuştur. Kişiliğin oluşumunda aile terbiyesinin özel bir yeri vardır. Aile bağlarının güçlü olması, evlada şefkat, anne ve babaya saygı Türk toplumu ile bütünleşmiş değerlerdir. Bu değerlerin yeni kuşakları aktarılması sosyal yaşamın devamlılığı açısından önemlidir. Aile birlikteliği çoğunlukla Türkçe ders kitaplarında iletilmek istenen bir değerdir. Elde edilen bu sonuç Şen (2008) tarafından yapılan araştırmayı da destekler niteliktedir. Bu çalışmada da altıncı sınıf Türkçe dersi kitabındaki metinler aracılığıyla “aile birliğine önem verme” değerinin iletildiği tespit edilmiştir.

“Topluma örnek olma” değerine (6 metinde, % 15) ilişkin şu ifade belirlenmiştir:

“Muhitime örnek olsun maksudım,/ Sevinir evladım, söylenir adım.”
(Sağlık ve Çevre, Tarlam: 59-61).

Aşık Veysel’e ait bu şiir genel olarak toprağı ve doğayı sevmeye mesajları içermektedir. Doğayı sevmeye konusunda örnek alınması gereken davranışlar vurgulanmaktadır.

“Başka ülkelerin kültürlerine saygı duyma” değeri (2 metinde, % 5) metinde yer alan şu cümle ile aktarılmaya çalışılmıştır. “

“Lan Yin, eğilerek balıkları kepçeyle ağdan topladı. Annesi, bunları ince bambu çubuklarıyla bir tahtaya çiviler, güneşte kuruturdu. Sabah kahvaltısında pirinç yemeğine katık yapardı.” (Doğal Afetler, Dost Irmak: 67-69).

Metinde genel olarak başka bir kültürün yaşam biçiminden söz edilmektedir. Böylece öğrencilerin farklı yaşam biçimlerini tanımaları ve saygı göstermeleri sağlanabilir.

“Yardımlaşma” değeri (7 metinde, % 17,5) metinlerde şu şekilde aktarılmıştır:

“Evsizlere çadır ve aş,/Yalnızlara hep arkadaş/Akıtmadan tek damla yaş,/ Hep sen geldin Kızılayım./ Hastalara doktorunla/ Yoksullara şefkatle,/ Düşkünlere her halinde/ Hep sen koştu Kızılayım.” (Doğal Afetler, Kızılay: 70-71).

“İnsanların birbirine yardım etmesi ne güzel. Böyle felaket günlerinde yapılan yardımlar daha büyük felaketleri önüyor” (Doğal Afetler, Yangın: 170). *“Haber, köye çabuk ulaştı. Köylüler sabah erkenden toplandılar. Herkes eline kazma, kürek, çapa aldı.”* (Doğal Afetler, Fırtınanın Ettikleri: 76-79).

“Sonra yemeğimi seninle birlikte yiyeceğim diye de ayrıca seviniyorum. Ben eve gidince bir yığın bulaşık yıkayacağım. Polyanna hiç düşünmeden: Ben de sana yardım edebilirim, dedi.” (Birey ve Toplum, Sevinme Oyunu: 116-121).

Alıntılarda da görüldüğü gibi yardımlaşma en önemli değerler arasındadır ve birçok metinde yer almaktadır. Yardımlaşma değerinin geliştirilmesi öğrencinin sağlıklı sosyal ilişkiler kurmasında etkili olabilir.

“Değerbilirlik” değerine (8 metinde, % 20) ilişkin metinlerdeki örnek cümleler şunlardır:

“Minnet sana, nice şükran/ Hak ettin sen Kızılayım” (Doğal Afetler, Kızılay: 70-71). “Babam yemekten sonra kahveye gitti. Kahvede, yangında hizmet edenlere çay ısmarlamıştı. Eğer köylüler yardım etmeselerdi alevler samanlıklara sıçrar, oradan komşu evler, belki de bütün köy yanardı.” (Doğal Afetler, Yangın: 170).

“Hasan dayı, hepsine teşekkür etti : İyi ki çabuk geldiniz. Bizi kurtardınız. Yardıma gelmeseydiniz, kim bilir başımıza neler gelecekti! Belki de soğuktan donacaktık. Ellerinize, ayaklarınıza sağlık, dedi.” (Doğal Afetler, Fırtınanın Ettikleri: 76-79).

“Sen olmasan öğretmenim,/Karanlıklar ülkesinde kaybolurdu yolumuz.” (Birey ve Toplum, A’dan Başlar Aydınlık: 102-103).

Değerbilirlik yapılan bir iyiliğin, olumlu bir davranışın kıymetinin bilinmesini, takdir edilmesini anlatmaktadır. Erdemli ve vefalı insanların sahip olduğu bu değer, farklı metinlerde öğrencilere iletilmek istenmiştir (8 metinde, % 20). Öğrenciler böylece kendisine yapılan iyilik karşında minnet duymanın önemini algılamaya yönlendirilmiştir.

“Nezakete-Saygı” değeri farklı metinlerde (7 metinde, % 17,5) farklı şekillerde yer almıştır. Alıntılardan bazıları şunlardır:

“Pazardan dönenlerin çoğu yangını duymuşlar: Geçmiş olsun!.. geçmiş olsun, diyorlardı.” (Doğal Afetler, Yangın: 170).

“Bu ne biçim kolculuktur? Arabada oturmuşsun, bunca kadın, çoluk çocuk yayan yürür. Sen cepheye mi gidersin, yoksa düğüne mi?... Kumandan atından indi. Söğütlü Ali’yi bağrına bastı : Yiğit evladım benim! Yüce ruhlu gazim!... Er oğlu er olan Türk delikanlısı, kadınları yürütüp kendisi oturmazdı.” (Değerlerimiz, Söğütlü Ali: 84-87).

“Şimdide her kalbini kırmadığın kırmamaya çalıştığın kişi için tahtadan bir çivi sök... İşte, insan kalbi de tıpkı bu tahta gibidir. Çivileri sökülse bile izleri kalır. Kırıcı sözlerin, kalplerin delip geçtiğini unutmayalım. Sokakta karşılaştığımız bir arkadaşımıza selam verelim. Ona güler yüzle “Günaydın!” diyelim. Hal hatır soralım. Kırıcı sözlerden uzak duralım. Tatlı dilin yılanı deliğinden çıkardığını unutmayalım.” (Birey ve Toplum, Çivi: 108-110).

“Karşılaştığı her canlıyla ilgilenirdi. Kurtlara kuşlara selam verirdi.” (Hayal Gücü, Yağmur Gözlü Çocuk: 130-133).

Nezaket/saygı değerinin iletilerek geliştirilmesi, bireyin sosyal ilişkilerinde zarif ve ince davranışlar sergilemesini sağlayabilir. Bu değer sayesinde birey, toplumun bir üyesi olarak başkalarının varlığına ve değerlerine önem vermeyi bilir. Bencil duyguların gelişmesini önler. Elde edilen bu sonuç yapılan diğer çalışmaları da desteklemektedir. Özbay ve Karakuş Tayşi (2011) yaptıkları araştırmada Dede korkut hikâyelerinde en çok saygı değerinin yer aldığını belirlemiştir.

“Dürüstlük- Doğruluk” değerine (3 metinde, % 7,5) ilişkin örnek cümle ise şudur:

“Elçin tepsiyeye para attı, ben atmadım. Cambaz kadın da bir şey demedi. Param yanıma kar kaldı, dedi. Bilet kesmemekle sizlere olan güvenini belirttiler. Sen bu güvene dayanarak aldattın onları. Cambaz kadın belki para vermediğini sezinlemedi. Ama onları kandırdığını Allah da biliyor, sen de biliyorsun. Yaptığım bu iş bu denli kötüyse hemen parayı vereyim anne. Zaten içimde bir rahatsızlık var.” (Eğitsel ve Sosyal Etkinlikler, Cambaz Parası: 150-153).

Doğruluk ve dürüstlük değeri bireyin yalan ve riyadan uzak durmasını sağlar. Bu nedenle bu değer geliştirilmesi sosyal yaşamın düzenini sağlamak açısından önemlidir. Böylece birey içinde bulunduğu durum içinde geçerli olan ve herkes tarafından kabul edilen kararı alır. Kendi çıkarlarına ters düşse bile isabetli davranmayı bilir.

Sosyal yaşama ilişkin değerlerin geliştirilmesi nitelikli ve sağlıklı insan ilişkilerinin de gelişmesini beraberinde getirir. Bu sayede suç oranı azalır insanlar birbirine değer vermeyi bilir.

Evrensel Düşüncenin Gelişimine İlişkin Değerlere Yönelik Bulgular ve Yorum

Araştırmanın ikinci alt problemini yanıtlamak için 4. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan, kişinin tüm dünyadaki bireylerle olan bağlılığını ilgilendiren değerler belirlenmiş ve yorumlanmıştır.

“Yenilikçi olma” değerine (3 metinde, % 7,5) ilişkin ders kitabındaki metinlerden belirlenen örnek cümle şu olabilir:

“İnsan değişken olacak: durmadan ileriye yeniye arayacak. Uygarlık duran değil. Her dönemde değişmiştir. İnsan değiştikçe mutlu olur.” (Birey ve Toplum, Başarılı Olmak: 111-115).

Yenilikçi olma değeri özellikle içinde bulunduğumuz yüzyıldaki hızlı değişime ayak uydurma, gelişme ve teknolojiye açık olmayı ifade etmektedir.

“Meslek sahibi olma” değerine (2 metinde, % 5) ilişkin olarak şu ifade tespit edilmiştir:

“El becerisi kazanacağız. Hünerli olacağız.” (Birey ve Toplum, Başarılı Olmak: 111-115).

Bu değerle zanaat sahibi olmayı, bir el becerisinin bulunması gerektiği anlatılmaktadır. Meslek sahibi olma değerinin geliştirilmesi kişinin kendi yeteneklerini keşfetmesini ve toplumun diğer üyeleri tarafından kabul görmesini sağlamada önemli bir ölçüttür.

“Doğa olaylarına karşı duyarlılık” değeri (3 metinde, % 7,5) şu ifade ile iletilmektedir:

“İnsanoğlu, yüzyıllar boyunca Dünya’ya bir kuyruklu yıldızın çarpacağı ve her yerin alevler içerisinde kalacağı, her şeyin son bulacağı kuşkusuyla yaşamıştır. Ay yaklaştıkça okyanus sularını daha kuvvetli çekecek, yeryüzündeki sular kürenin bir yarısında toplanacak, diğer yarısı susuz kalacaktır. Daha sonra da Ay, Dünya’yı parçalayacaktır. Bir diğer tehlike de radyasyondur.” (Hayal Gücü, Dünyanın Sonu: 136-137).

Metinde yere alan doğa olayı her zaman karşılaşılan türden değildir. Bu doğa olaylarının öğrenciler tarafından önemsenmesi bilimsel düşüncenin gelişmesinde önemli bir katkı sağlayabilir.

“Doğa sevgisi-doğal çevreye duyarlılık” değeri (14 metinde, % 35) birçok metinde yer alan bir değer olarak tespit edilmiştir:

*“Güzel yurdum dağlarını, / Uzaktan göresim gelir. Gözümde tüter dam-
ların, / Sakız kokulu çamların...”* (Güzel Ülkem Türkiye, Yurt Türküsü:
10-11).

*“Beşparmak Dağları’nın yamaçları taştan patikalarla dolu. Bu patika-
lardan dağa doğru tırmandıkça gölün değişen görüntülerinden gözümüzü
alamıyoruz. İzmir’den Söke ovasının sonlarına doğru Bafa Gölü, bütün
güzelliği ile karşınıza çıkarır. Göz alabildiğine uzanan mavilik, yol yor-
gunluğunuzu alır götürür.”* (Güzel Ülkem Türkiye, Bafa Gölü: 53).

*“Mis gibi kokar durur/ Şeftali bahçeleri. Bembeyazdır yaz ve kış/ Dağ-
ların dik başları. Çamları Uludağ’ın/ Hastalara şifadır.”* (Güzel Ülkem
Türkiye, Bursa: 19-21).

*“Atatürk, çıplak topraklar üzerindeki meyve bahçesi haline gelmiş olan
bu yerlere neşe ile bakıyordu. (Eski bir ağaç olan ığde ağacı kesilmiş-
ti.) Atatürk’ün biraz önceki neşesi kalmamıştı. Çünkü çiftliğin ilk çorak
günlerinin bir yeşillik anısı, yerinden sökülmiş ve yok olmuştu. Yol bo-
yunca yürüterek ığde ağacını aradık durduk. Sevdiği birini yitirmiş gibi
bütün gün boyunca dolaştı durdu. Yanındakilere söylediği şu sözler hala
kulaklarımda çınlar:- ığde eski ve çelimsiz bir ağaçtı. Fakat ne güzeldi!
Baharın ne güzel kokardı! Atatürk bu önemsiz gibi görünen işten üzüntü
duymuştu. İhtarda bulundu, emirler verdi. Eski ağaçlar da korunacak ve
bakılacaktı.”* (Atatürk, ığde Ağacı: 31-33).

*“Üzülme bu günler çabuk geçer, / Bir bakarsın bahar geliverir./ Yeniden
allanıp süslenirsin,/ Bizim için çiçek açar,/ Meyve verirsin”* (Sağlık ve
Çevre, Elma Ağacı: 46-47).

Doğa sevgisi ve doğal çevreye duyarlılık küresel ısınma ile birlikte önemi artan değerler arasında yer almaktadır. Çağdaş insan hayvanları, bitkileri suları kısacası birlikte yaşadığı doğayı koruma ve bu konuda bilinçli olmakla görevlidir. Doğa sevgisi kazanmanın en kolay yolu doğa ile iç içe yaşamak onun gerçeklerini öğrenmekten geçer. Buna bağlı olarak Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler doğa sevgisinin kazandırılmasında etkili birer araçtır.

“Bilimsel çalışma yapmakta istekli olma” değerine (2 metinde, % 5) ilişkin olarak şu alıntı yapılmıştır:

“Elde ettiği etki ve hayranlık sınırsızdı. Ona özenen birçok arkadaşında, bilimsel çalışma tutkusu başlamıştı bile.” (Eğitsel ve Sosyal Etkinlikler, Deneyci Bora: 140-143).

Bilimdeki her gelişme yaşamın kalitesini artıracaktır. Bu nedenle bilimsel çalışmada isteklilik değerinin geliştirilmesi hem başkaları hem de öğrenci için çok önemli bir durumdur.

“Bilimsellik” değeri (3 metinde, % 7,5) şu ifade ile iletilmek istenmiştir.

“Atatürk’ün düşünce hayatı, akıl ve bilime dayanır. O, aklın ve bilimin kabul edemeyeceği hiçbir şeye inanmazdı. Doğruları, akılcı ve bilimsel yaklaşımlarla arayıp bulurdu. Atatürk bu konuda şöyle dedi: ‘Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, başarı için en gerçek yol gösterici bilimdir, fendir.’” (Atatürk, Çağdaş Yaşantı: 36-39).

“Bilim insanına saygı duyma” değeri (2 metinde, % 5) şu alıntılarla tespit edilmiştir:

“Deneyleri başarıyla sonuçlandıkça öyle kıvanç duyuyor, öylesine mutlu oluyordu ki... Babası da onunla övünüyor. Övgü dolu sözlerle kutladılar onu. Özetle bütün sınıf, Bora’ya saygı duyuyordu.” (Eğitsel ve Sosyal Etkinlikler, Deneyci Bora: 140-143).

“Ben bir alimin arkadaşlarına verdiği yemekte sofrayı süsledim.” (Eğitsel ve Sosyal Etkinlikler, Anı Çiçekleri: 146-149).

Bilimini, emeğini ve zamanını insanlığın ilerlemesi için harcayan insanlara saygı duymak, bu çalışmaların artmasında oldukça etki olacaktır. Bu nedenle öğrencilerde bu değer geliştirilmesi bilimsel çalışmalarının saygı yoluyla desteklenmesi anlamına gelecektir.

“Hayal kurmanın icatların temeli olduğunu bilme” değeri (4 metinde, % 10) şu alıntı ile tespit edilmiştir:

“Düş kurmadan mucit olunmaz. Düş kuralım, çok okuyalım, çok yazalım. Yarının mucitleri, başarılı yazarları biz olalım arkadaşlar.” (Hayal Gücü, Düş Kurmak: 124-127).

Bu değer farklı metinlerde de yer almaktadır. Hayal kurmak insanın yaptığı işe motivasyonunu arttırmaktadır. Her hayal belki de bilimin gelişmesi için duvara bir tuğla eklemek anlamına gelmektedir. Öğrenciler “hayal kurmanın icatların temeli olduğunu bilme” değeri ile hayal kurmaya yönlendirilmeli dahası hayallerini gerçekleştirmek için yılmamaları gerektiği konusunda bilinçlendirilmelidir.

“Güzel sanatları sevmek/güzel sanatlara karşı duyarlılık” değerine (2 metinde, % 5) ilişkin cümleler şunlardır:

“Güzel sanatlar bir toplumun kültürünü oluşturan öğelerdendir. Bir milletin kalkınması ile güzel sanatlardaki başarısı eş değerdedir. Bu nedenle Atatürk, güzel sanatların gelişmesine önem verdi, güzel sanatların her dalıyla ilgilendi. Onun şu sözü sanatçıya verdiği önemi çok iyi belirtir: ‘Efendiler! Hepiniz milletvekili olabilirsiniz, bakan olabilirsiniz; hatta cumhurbaşkanı olabilirsiniz fakat bir sanatkâr olamazsınız.’ Atatürk, güzel sanatları medeni olmanın işareti saydı. Atatürk güzel sanatların ilerlemesi için çalıştı. Ankara’da müzik öğretmeni yetiştiren okulun açılmasına öncülük etti. İstanbul’da Resim ve Heykel Müzesi’ni açtırdı. Milletlerin tanınmasında güzel sanatların önemli bir yeri vardır. Atatürk, güzel sanatların gelişmesini sağlamış, sanatkârı korumuş bir liderdir.” (Atatürk, Atatürk ve Güzel Sanatlar: 28-30).

“Çevremizdeki güzelliklerden zevk alacağız. Sanatı seveceğiz.” (Birey ve Toplum, Başarılı Olmak: 111-115).

Güzel sanatları sevmek ve ona değer vermek medeni toplumlara özgü bir davranıştır. İnsanda hayranlık ve heyecan uyandıran bu etkinliklerin toplum tarafından kabulü ve desteği için “Güzel sanatları sevmek/güzel sanatlara karşı duyarlılık” değerlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

“Sanata saygı” değerine (2 metinde, % 5) ilişkin olarak yapılan alıntı şudur:

“Elçin tepsiyeye para attı ben atmadım. Cambaz kadın da bir şey istemedi. Param yanıma kar kaldı, dedi. Annesi kaşlarını çatarak çıkıştı: -Parayı neden vermedin? - Ne bileyim kadın da istemedi zaten. Yaptığım iş bu denli kötüyse parayı hemen vereyim anne. Zaten içimde bir rahatsızlık var.” (Eğitsel ve Sosyal Etkinlikler, Cambaz Parası: 150-153).

Bu metinde anne çocuğuna kızarak izlediği bir gösterinin parasını ödemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Cambazın sanatına saygı duymak gerektiği belirtilerek sanata hak ettiği değerin ve karşılığın verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

“Sanatı sevme- sanatçıya saygı” değeri (3 metinde, % 7,5) şu alıntı ile iletilmek istenmiştir:

“Sanata ve sanatçıya önem veren Atatürk, cumhuriyeti ilan ettikten sonra tiyatroya da önem verdi. İstanbul Şehit Tiyatrolarını kurdurdu. Burada çalışan sanatçılara maaş bağlattı. Ülkemizde ilk konservatuarın kurulmasına öncülük etti. Sahna oyuncularıyla bile ilgilendi. Atatürk, tiyatroyu yurt çapında yaygınlaştırarak çağdaş Türk tiyatrosunun oluşmasını sağladı.” (Eğitsel ve Sosyal Etkinlikler, Türk Tiyatrosu: 325).

İnsanın yaratıcılığını ortaya çıkaran sanat çalışmaları desteklendiği ölçüde gelişir. Estetik düşünme düzeyi yüksek toplumlar sanatı sever, korur ve kadrini bilir. “Sanatı sevme- sanatçıya saygı” değerlerinin geliştirilmesi öğrencinin estetik bakış açısının gelişmesinde etkili olacaktır.

“Doğal afetlere karşı duyarlılık” değeri (4 metinde, % 10) şu alıntılarda tespit edilmiştir:

“Bir ilkbahar günü ırmak ansızın başkalaşıverdi. Her ilkbaharla birlikte karlar eriyince ırmak kabarıyordu. Fakat bu yılki hepsinden başkaydı. Sular yavaş yavaş tarlaları kaplamaya başladı. Dost ırmak her gün yarırmışar metre yükselerek yarı yetmişmiş buğday başaklarını, pirinç tarlalarını kapladı. Harman umutlarını söndürdü. En sonunda su, Lan Yinlerin evinin kapısına kadar yükseldi.” (Doğal Afetler, Dost Irmak: 67-69).

“Teknoloji hayatımızı kolaylaştırır ancak zorlaştırır da. Kömür, petrol, gaz gibi yakıtlar yakıldığında gazlar havaya yayılır; atmosfere yükselir. Bir battaniye görevi görerek yerküreyi ısıtır. Bu ısınma devam edecek olursa dünya iklimi değişecektir. Zamanla buzullar eriyecek, deniz seviyesine yükselecek, birçok yerleşim alanı sular altında kalacaktır. Ormanlarımızı yok ederek, çevremizi kirleterek küresel ısınmaya neden olarak geleceğimizi karartmayalım. Doğal afetlerin oluşumuna zemin hazırlamayalım. Dünyamızı yaşanmaz duruma getirmeyelim. Acil önlemler alarak dünyamızın kurulu düzenini bozmayalım.” (Doğal Afetler, Dünya’mızın Düzeni: 72-75).

Doğal afetlere karşı duyarlılık değerinde deprem, sel, yangın vb. afetlere karşı öğrencilerde farkındalık oluşturulmak istenmektedir. Çünkü doğal afetler, her yıl binlerce insanın ölmesine ya da fakirleşmesine yol açmaktadır. Afetlerin felakete dönüşmesini engellemek için “Doğal afetlere karşı duyarlılık” değerine sahip bireylerin yetiştirilmesi afet bilincinin uyandırılması ile mümkündür.

“Hayvan sevgisi” değeri (4 metinde, % 10) şu ifadelerde yer almaktadır:

“Baba, Karabaş nerede, diye sordu. Hayvancık acıkmıştır. Ona da ekmek verelim. Karnını doyursun. Sanırım, Karabaş köye gitti. O böyle bir günde durur mu? Karabaş, en önde kuyruğunu sallayarak koşuyor, ara sıra dönüp gelenlere bakıyordu.” (Doğal Afetler, Fırtınanın Ettikleri: 76-79)

“O yılın Ramazan Bayramı’nı uçurtma yarışı izlemişti. Güzel Ege ilimizin bu şirin ilçesi, günlerdir leylekleri bekliyordu.” (Birey ve Toplum, Uçurtma Yarışı: 247).

“Yüreciği o kadar hassastı ki bir kedinin ayağına diken batsa, onun için günlerce ağlardı.” (Hayal Gücü, Yağmur Gözlü Çocuk: 130-133).

Hayvanları sevme onlardan korkmama, onları tanıma ve bilgilenme ile başlar. Bu değerın geliştirilmesi için hayvanları tanımaya yönelik metinlerin okunması gerekmektedir. Hayvan sevgisi diğer bütün sevgi ve dostlukların da pekişmesine yardımcı olabilir.

“Şükür” değerinin (3 metinde, % 7,5) yer verildiği alıntılardan birisi şudur:

“Elli yaşına gelince korsanlar onu ‘artık iyi kürek çekemez’ diye çıkarıp bir adada satmışlardı. Efendisi bir çiftçiydi. On sene onun yanında çalıştı. Yine de Allah’a şükreliyordu.” (Değerlerimiz, Forsa: 94-99).

İnsanlar daha çok sahip olmadıkları şeyler için yakınılar ancak sahip olduklarının önemini ise kaybettikleri zaman anarlar. Şükür sayesinde elde var olan nimetlere saygı gösterilmiş olur. Kişinin aç gözlülüğten uzaklaşması ve elindeki nimetlerin kıymetini bilmesi için şükür değerinin geliştirilmesi ayrı bir önem taşımaktadır.

“Barış” değeri üç ayrı metinde (% 7,5) yer almaktadır. Bu değere ilişkin olarak şu alıntı yapılmıştır:

“Akıl ve bilime inanan Atatürk, savaşı sevmezdi. Bunun için ‘Yurtta sulh, cihanda sulh.’ ilkesini benimsedi. Vatanına, milletine zarar vermeyen her

ülke ile dayanışma ve barış içinde yaşamak istedi.” (Atatürk, Çağdaş Yaşantı: 36-39).

Barış tüm dünyanın her zaman gereksinim duyduğu bir değerdir. Ancak dünyada bu kadar çok savaş olması bu değerın biraz zor geliştirildiğinin bir göstergesi olabilir. Atatürk’ün bir asker olarak barışa verdiği önemin ortaya konulduğu bu metin aslında savaşın çok kötü bir olgu olduğuna vurgu yapmaktadır. Elde edilen bu sonuç, barış değerinin Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler aracılığıyla öğrencilere iletildiğini ortaya koyan başka akademik çalışmaları da desteklemektedir (Şen, 2008).

Ülkeye Bağlılığa İlişkin Değerlere Yönelik Bulgular ve Yorum

Araştırma kapsamında belirlenmiş olan üçüncü alt problemi yanıtlamak amacıyla 4. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan, kişinin ülkeye bağlılığını ilgilendiren değerler belirlenmiş ve yorumlanmıştır.

“Şehitlik/Gazilik” değerine (3 metinde, % 7,5) ilişkin metinlerde yer alan cümlelerden bazıları şunlardır:

“Ali, kumandanın gürleyen sözleri karşısında ürperdi. “Ben bacağımı Çanakkale harbinde vermiş bir gaziyim.” demeye dili varmadı. Yüz binlerce şehit kanyla sulanmış Çanakkale toprağında bıraktığı toprağın ne önemi vardı? ... Kumandanım! Bu genç ünlü Söğütlü Ali’dir. Balkan şehitlerinden Memduh Çavuş’un oğludur. Mustafa Kemal Paşa’nın yanında savaşmıştır. Çanakkale Savaşları’nda bir bacağını vermiş gazilerimizdendir.” (Değerlerimiz, Söğütlü Ali: 84-87).

“Ben karaya cenk için çıkıyorum. Sen gemide rahat kal, dedi. Eski kahraman, kabul etmedi. Birdenbire gençleşmiş bir kaplan gibi doğruldu. Kal kan, kılıç istedi. Sonra gemideki sancağı göstererek : -Şehit olursam bunu üzerime örtün. Vatan, al bayrağın dalgalandığı yer değil midir, dedi.” (Değerlerimiz, Forsa: 94-99).

“Biz, Dumlupınar’da genç bir Türk askerinin mezarının üstünde bekliyorduk. Toplantıyı duyunca yola çıktık. Yol uzundu, geç kaldık. Yaşasın Anı çiçekleri!” (Eğitsel ve Sosyal Etkinlikler, Anı Çiçekleri: 146-149).

Şehitlik- gazilik değeri, vatan toprakları için savaşıp gazi olan ve canını bu vatan uğruna seve seve veren şehitlere duyulan saygıyı anlatmaktadır. Vatan

topraklarının nasıl canla başla kazanıldığını bilmek yeni yetişen nesillerin duyması gereken sorumluluk duygusunu da geliştirecektir.

“Vatanseverlik” değerine (6 metinde, % 15) ilişkin:

“Sevginle bağladın beni, / Güzel yurdum, güzel yurdum. ’ve ‘Keskin esen yellerine, / Kendimi veresim gelir.” (Güzel Ülkem Türkiye, Yurt Türküsü: 10-11).

“Her bir noktası ayrı bir güzelliğe sahip Bafa Gölü ve çevresi de bu noktalardan biri.” (Güzel Ülkem Türkiye, Bafa Gölü: 53).

“Cennetten bir köşedir,/ Bursa’nın her bir yeri” (Güzel Ülkem Türkiye, Bursa: 19-21). “Senden aldık yaşamayı, gülmeyi,/ Vatan için kahramanca ölmeyi.” (Atatürk, Sen Ölmedin: 91).

“Osmanlı Devleti girdiği her savaşta yeniliyordu. Türk milleti baskı altında ve yokluk içinde yaşıyordu. Atatürk vatanının ve milletinin içinde bulunduğu bu duruma çok üzüliyor, kurtuluş çareleri arıyordu. Kongrede vatanın parçalanmaz bir bütün olduğuna, Türk milletinin, vatani düşmanlardan temizleyinceye kadar çarpışmaya devam edeceğine karar verildi.” (Atatürk, Çağdaş Yaşantı: 36-39).

“Sen bana güç ver Allah’ım! Ali kulun vatan borcunu ödesin, diye yalvardı.” (Değerlerimiz, Söğütlü Ali: 84-87).

“Seni çevreleyen, gözlerini sevgi, göğsünü övünç ve gönlünü güvenle dolduran her şey vatan demektir. Sen onu görür, onu duyar, onunla yaşarsın. Dünyada en derin, en güçlü, en büyük sevgi vatan sevgisidir. Tanrı kimseyi vatandan ayırmasın. Onun adını en büyük heyecanla ve en büyük sevginle an. Türk yavrusu! Vatanın için çalış, vatanınla övün, vatanına güven.” (Değerlerimiz, Vatan Nedir?: 208)

Vatanseverlik değeri 6. 7. 8. sınıflardaki metinlerde de yer almaktadır (Ekinci Çelikpazu ve Aktaş, 2011). Bu metinlerde vatanın güzellikleri, vatan sevgisi anlatılmaktadır. Vatan sevgisinin tüm sevgilerden üstün olduğu vurgulanmaktadır. Çok zor koşullar altında bile vatani için çalışmanın ne kadar önemli olduğundan söz edilmektedir.

“Milli bayramları sevme” değerinin (1 metinde, % 2,5) aktarımına yönelik metindeki örnek cümle şudur:

*“Bugün 19 Mayıs,/ Gençliğin bayramı var./ Bugün Samsun ufkundan /
Yeni bir güneş doğar.”* (Eğitsel ve Sosyal Etkinlikler, 19 Mayıs: 144-145).

Milli bayramları sevme değeri, milli bayram kutlamaları sırasında yaşanan birlik ve beraberlik duygusuna dikkat çekmektedir. Kutlanan bu özel günler geçmişte hangi zorluklarla bu vatanın kazanıldığını hatırlamak açısından önemlidir.

“Kültürel mirasa duyarlılık/Tarihi yerleri koruma” değerine (8 metinde, % 20) bir çok metinde yer verilmiştir:

“İstanbul’da küçüklü büyüklü bir hayli müze var. İstanbul’u ele geçiren her millet başkent yapmış; surlarla kuşatmış; saraylarla, tapınaklarla süslemiştir. Bu yüzden burada her adım başında bir anıta bir medeniyet kalıntısına rastlarsınız.’ ‘... El yazması değerli kitaplarla dolu zengin kitaplığı pek övdüler. Onlardan faydalanmak için okuyup incelemek gerekir. Çok değerli belgelerin tasnif edildiği arşiv dairesine uğrayamadım.’ ‘Müzenin çini bölümü, eski Çin porselenleri ile dolu. ‘Her biri yüzyıllar boyunca gelişe gelişe birer sanat eseri haline gelmiş. Bunlardan başka akla gelebilecek her şeye ait koleksiyonlar var: el yazısı koleksiyonları; minyatür, resim koleksiyonları; hançer, pala, kılıç, kargı, mızrak ve çeşitli silah koleksiyonları...” (Güzel Ülkem Türkiye, Müzeler: 12-14).

“...Alman arkeologlar, köylülerin de yardımıyla burada tarih öncesi çağlara ait duvar resimlerini ortaya çıkarmışlar. Burada erkek ve kadın figürleri ile çiçek motiflerini hayranlıkla izliyoruz. Beşparmak Dağları’nda Bizanslılara ait manastırlar, kral yolları ve mezarları var. Manastırın duvar ve tavanları fresklerle süslü.” (Güzel Ülkem Türkiye, Bafa Gölü: 53).

“Bir yanda Cem Sultan’ın / Çinili türbesi var” (Güzel Ülkem Türkiye, Bursa: 19-21).

“İşte Ürgüp’teyiz. Burada evlerin çoğu oyulmuş. Bazılarında halı tezgahları var. Ünlü Ürgüp halıları burada dokunuyor. Biz, renklerine doyum olmayan bu halıları ve halı dokuyan genç kızları hayranlıkla izliyoruz.” (Güzel Ülkem Türkiye, Peri Bacaları: 22-25).

Birçok metinde yer alan ifadelerde de görüldüğü gibi Türk milleti zengin bir kültürel ve tarihi mirasa sahiptir. Kültürel ve tarihi mirasa sahip çıkma kendi kültürünü tanıyan genç nesillerin yetişmesi açısından önemlidir. Kendi kültürü-

nü yeterince tanımayan gençler diğer ülkelerin kültürlerinden olumsuz bir şekilde etkilenebilmektedir. Bu da kültürel yozlaşmayı beraberinde getirmektedir. Yeni yetişen nesillerin bu yozlaşmadan korunması önce kendi kültürünü tanıyıp benimsemesi için bu değerlerin eğitimi özel bir önem içermektedir.

“Yaşadığı yerleşim birimini sevmeye” bir çok metinde yer alan değerler arasındadır (6 metinde, % 15).

“Burada meyveler, çiçekler, ağaçlar, isimler, hepsi, her şey güzel. Burası meyveler diyarı. Şeftaliler, erikler, kıvılcıklar etrafımı kaplıyor. Çiçekler de öyle: Nergisler, kınalar, küpeler ve yıldızlar...” (Güzel Ülkem Türkiye, Ayşegül: 15-18).

“Cennetten bir köşedir,/ Bursa’nın her bir yeri” (Güzel Ülkem Türkiye, Bursa: 19-21).

“Bir yer düşünüyorum yemyeşil,/ Bilemem neresinde yurdun/ Bir ev, günlük güneşlik/Çiçekleri içinde memnun.” (Hayal Gücü, Bir Yer Düşünüyorum: 128-129).

“Yeşil ova boyunca tatlı bir rüzgar esiyor, gökyüzünde renkli uçurtmalar uçuyordu. Yamaçtaki çocuklar, çığlık çığlıktı. Uçan, uçurtmalar değil sanki çocuklardı. Güzel Ege ilimizin bu şirin ilçesi, günlerdir leylekleri bekliyordu.” (Birey ve Toplum, Uçurtma Yarışı: 247).

Yaşadığı yerleşim birimini sevmeye değeri sayesinde yaşanan yeri sevmenin gerekliliği bilinci geliştirilebilir. Ayrıca kişi yaşadığı yerleşim birimini güzelleştirerek ve severek mutlu bir insan olabilir.

“Türk büyüklerine saygı” değerine (3 metinde, % 7,5) ilişkin olarak yapılan alıntı şudur:

“Göreme’den sonra hepimiz Eskişehir’e gitmek, ünlü ozan Yunus Emre’nin mezarını görmek, lüle taşından yapılmış ürünleri incelemek istiyoruz.” (Güzel Ülkem Türkiye, Peri Bacaları: 22-25).

Özel bir öneme sahip Türk büyüklerinin eserlerini ve düşüncelerini tanıtmak, öğrencilerin tarihle olan bağlarını güçlendirebilir. Bu değer sayesinde Türk büyüklerine duyulması gereken saygı ve hassasiyeti ortaya çıkaracaktır.

“Atatürk’e saygı” değerine (7 metinde, % 17,5) örnek olabilecek cümleler şunlardır:

“Karşımızda Atatürk’ü gördükçe/ Kıvançla dolar taşar gönlümüz./ Çalışkanız çünkü/ Çalışınca/ Bakarız, Atatürk güldü./ Bir yanlışlık yapsak, /Bulutlanır gözleri./ Anlarsınız, Atatürk üzüldü.” (Atatürk, Atatürk’ün Resmi, 34-35).

“Bu 10 Kasımın acısı derin,/ İşte huzurunda sivilin erin./ Başımızda sensin, gönülde yerin,/ Sen ölmedin Atatürk’üm ölmedin.” (Atatürk, Sen Ölmedin, 91).

“Atatürk’ün askerlik ve siyasi hayatı başarılarla doludur. O, daha askeri lisedeyken vatan ve millet sorunlarıyla ilgilendi. Atatürk, askeri alandaki en önemli başarısını Çanakkale’de gösterdi. Biz bugünkü çağdaş yaşamımızı Atatürk’e borçluyuz.” (Atatürk, Çağdaş Yaşamı, 36-39).

Bu değer sayesinde Atatürk ve Atatürk’ün yaptıklarına ilişkin farkındalık ve saygı geliştirilebilir. Metinlerde Atatürk’ün birçok kişisel özelliğine de (çocuk sevgisi, doğa sevgisi, vatanseverliği vb.) yer verilerek O’nun farklı yönlerine de vurgu yapılmaktadır. Öğrencilerin başarılı olmak için neler yapmaları gerektiği konusunda, gerek kişisel özellikleri gerekse kararlı çalışmaları ile Atatürk etkili bir örnek olmaktadır.

“Atatürk sevgisi” değeri (7 metinde, % 17,5) bir çok metinde yer almaktadır:

“O bir yaman volkandı, / Başbuğdu, kahramandı. / Bugünü kuran odur; / Yurdu kurtaran odur.” (Eğitsel ve Sosyal Etkinlikler, 19 Mayıs: 144-145).

Atatürk’ün yurdumuzu kurtarmak için yaptığı çalışmalar aktararak onun nasıl kararlı, cesur bir lider olduğu anlatılmaktadır. Bu değer bir çok metinde yer almaktadır.

“Bayrak sevgisi” değerine (2 metinde, % 5) ilişkin olarak metinlerde:

“Şanlı bayrak yarılardan baksa da/ Sen ölmedin Atatürk’üm ölmedin” (Atatürk, Sen Ölmedin: 91). “Bayrakların içinde /Asla bulunmaz dengin./ Sensin ulusumuzun /En değerli sembolü./ Kalplerimiz her zaman/ Senin sevginle dolu./ Canımızı yoluna/ Seve seve veririz” (Değerlerimiz, Bayrakım: 82-83).

Bayrak sevgisi değeri sayesinde bayrağın tüm devletler için önemli olduğu, bağımsızlık sembolü olduğu belirtilerek bayrağımızın kıymetli olduğu, saygı ve sevgi duyulması gerektiği vurgulanmaktadır.

“Milli birlik şuuru” değeri 6 metinde yer almaktadır (% 15)

“Erzurum Kongresini topladı. Kongrede vatanın parçalanmaz bir bütün olduğuna, Türk milletinin, vatanı düşmanlardan temizleyinceye kadar çarpışmaya devam edeceğine karar verildi. Kurtuluş Savaşı’nı kazanarak yeni bir Türk devleti kurdu.” (Atatürk, Çağdaş Yaşantı: 36-39).

Bu değer, ülkenin bölünmez bütünlüğüne, geçmişte olduğu gibi gelecekte de birlik ve beraberlik içinde yaşanacağına vurgu yapmaktadır. Tarihte nasıl bir olup güçlü olunduyorsa şimdi de milletçe birlik olmanın tüm zorlukları yenmenin anahtarı olduğu bu değer sayesinde kavratılabilir.

Kişinin Kendisini Tanımasına İlişkin Değerlere Yönelik Bulgular ve Yorum

Araştırmanın dördüncü alt probleminin yanıtlanması için 4. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan, kişinin kendisini gerçekleştirme için kişinin kendisini tanımasına yönelik değerler belirlenmiş ve yorumlanmıştır.

“Özgür olma isteği” değerine ilişkin olarak Forsa metninin genelinde yer verilmiştir (*Değerlerimiz, Forsa: 94-99*). Bu değer farklı metinlerde de yer almaktadır (4 metinde, % 10). Metinde 20 sene korsanların eline esir düşen, ardından da on sene başkasının yanında çalıştırılan ve hep ülkesine kavuşmayı, özgür olmayı hayal eden bir Türk forsası anlatılmaktadır.

“Cesaret ve zor durumlarda yılmamak” değerinde kararlı olmak, amaca ulaşmak için karşılaşılan engelleri aşmada azimli olmak gerektiği aktarılmaktadır. Konuya ilişkin elde edilen alıntılardan bazıları şunlardır:

“Dümen saplarını tutmaktan hem benim hem İzzet’in avuçları kanyordu. Dizlerimizin derileri yüzülmüştü. Yağmur, biraz sonra dindi. Dalgaların şiddeti azaldı. Karanlıklar içinden babam çıkageldi. Üstü başı parça parçaydı.” (Sağlık ve Çevre, Haydi Süngere: 52-55).

“Köyün yaşlılarından Bekir dede, öne doğru geçti. Elindeki küreği kara sapladı. -Haydi, gençler, dedi gür bir sesle, hep birlikte yolu açalım. Gençler de küreklere, çapalara sarılıp işe giriştiler. Köy muhtarı da gençleri yüreklendirdi: -Canla başla ne güzel çalışıyorsunuz, dedi.” (Doğal Afetler, Fırtınanın Ettikleri, 76-79).

Bu metinlerde olduğu gibi zor durumlarda başarıya ulaşmak için bir başkasının yardımına gereksinim duyulabilir ya da bireyin, kendi amacına ulaşmadaki azmini arttırması gerekebilir. “Cesaret ve zor durumlarda yılmamak” değeri sayesinde öğrencilere, umutsuzluğa düşülen durumlarda vazgeçmemek, azimli olmanın ne kadar önemli olduğu anlatılabilir.

“Sağlıklı beslenme” değeri dört ayrı metinde (% 10) yer almaktadır:

“Kahvaltı, vücudun ihtiyacı olan enerjiyi sağlayan ilk öğündür. Kahvaltı yapan çocuklar, okullarında daha başarılı, günün ilerleyen saatlerinde daha güçlü ve dayanıklı olur. Kahvaltıda protein, yağ ve karbonhidratı bir arada tüketmek gerekir.” (Sağlık ve Çevre, Kahvaltısız Asla: 132).

“Şehir yaşamının, yiyeceklerinin içimi kuruttuğunu söyler, iyi beslenmem için ne yapacağını şaşırırdı.” (Sağlık ve Çevre, Dedemin Köyü: 56-58).

Özellikle günümüzün en büyük sorunlarından olan sağlıksız beslenme alışkanlığına karşı öğrencilere sağlıklı beslenmenin önemi ve gerekliliğine ilişkin farkındalık geliştiren bu değer oldukça önemlidir. Özellikle kahvaltı ve sağlıklı beslenmenin kişinin yaşamında özel bir yerinin olduğu bu değer sayesinde öğretilerilebilir. Şehir yaşamının hızlı ve hazır yiyecekleri yerine sağlıklı olan besinlerin tercih edilmesi, öğünlerin atıştırma şeklinde değil sağlıklı besinlerle olması gerektiği bu değerle vurgulanabilir. Bu değerlerin geliştirilmesi çağdaş insanın sağlığına dikkat etmesi ve iyi beslenmesinin eğitimi noktasında bir fırsat olarak görülmelidir.

“Kitap okumayı sevmek” değerine bir metinde (% 2,5) yer almaktadır. Bu değer ilişkin olarak şu alıntı tespit edilmiştir:

“Bir de kitap okurlar. Kitap okuyan çocuklar çok güzel oyun oynarlar. Çocuklar masal okumayı çok severler. Ne zaman bir kitap okusam, hemen bir tane yazmak gelir içimden. İsterim ki hiç bitmesin kitaplar. Her çocuk bir öykü yazsa, hiç bitmez kitaplar.” (Hayal Gücü, Düş Kurmak: 124-127).

Kitap okuma, çocukluk yıllarından itibaren geliştirilmesi gereken bir alışkanlıktır. Yaşamı anlamlı kılmak, eleştirel düşünme becerisini geliştirmek, farklı dünyaları tanımak için kitap okumak gerekmektedir. Okuyan insan düşünce üretir, ufku genişler ve fikirlerini başkaları ile paylaşır. Son zamanlarda tele-

vizyon ya da teknolojik aletlerin adeta insanları esir aldığı göz önüne alınırsa kitap okuma alışkanlığı geliştirmenin hiç de kolay olmadığı söylenebilir (Batur, Gülveren ve Bek, 2010). Bu nedenle “kitap okumayı sevmek” değerinin geliştirilmesi öğretmenlerin önemle üzerinde durması gereken bir konudur.

“Kendisini tanıma / kendi yeteneklerinin farkında olma” değeri üç ayrı metinde (% 7,5) yer almaktadır.

“Kendimi ben , dedi. Sıkar. / Olurum ya boğa kadar. / Daha fazla gayret etti. / Çatlayarak öldü gitti.” (Hayal Gücü, Boğa ile Kurbağa: 134-135).

Eğitim bireye kendini anlaması, çevredeki olanakları tanınması ve kendisine ilişkin doğru kararlar vermesi ve kendini gerçekleştirebilmesi için yardımcı olmalıdır. Eğitim sürecinden geçmiş birey kendisi ile ilgili gerekli olan seçimleri ve yorumları yapabilmeli, geleceğine yön verecek sağlıklı planlar ortaya koymalı ve doğru karar vermesine yardımcı olacak bilgi ve becerileri kazanmış olmalıdır (Kuzgun, 1992; Tan, 2000). Özellikle gençliğinin sorunlarından biri olarak görülen bir konu da başkalarının yaşamlarına özenme, başkası gibi olma isteğidir. “Kendisini tanıma / kendi yeteneklerinin farkında olma” değeri ile bireylerin kendi güçlerinin, yeteneklerinin farkına varmalarına, sahip oldukları güçleri olumlu yönde kullanmalarına dikkat çekilmektedir. Her bireyin farklı olduğu ve bu farklılık sonucunda da farklı kişisel yeteneklerin olmasının doğal bir sonuç olduğuna vurgu yapılmaktadır.

“Temizlik” değeri beş farklı metinde (% 12,5) yer almaktadır. Değere ilişkin olarak şu alıntı yapılmıştır.

“Odalar her zaman temizdi. Yer minderleri, sedirlerin üstündeki renk renk yastıklar pırıl pırıldı.” (Sağlık ve Çevre, Dedemin Köyü: 56-58).

Bu değer metinde sadece bireyin içinde bulunduğu, yaşadığı ortamın temizliği olarak ele alınmıştır. Kişisel temizliğe, temizliğin sağlık açısından önemine metinlerde yeterince vurgu yapılmadığı söylenebilir.

“Çalışkanlık” değeri beş ayrı metinde (% 12,5) vurgulanmış olup yapılan alıntılardan bazıları şunlardır:

“Çalışmak insana büyük servettir, / Kese coşar, gönül coşar, el coşar” (Sağlık ve Çevre, Tarlam: 59-61).

“Balık ağlarının başında sabırla bekleyen Lan Yin; ırmağa, çok sevdiği annesi, babası kadar alışmıştı... bu ağları ya çocuklar ya da tarlada çalışamayan büyük babalar beklerdi.” (Doğal Afetler, Dost Irmak: 67-69).

“Alın teri döken işçilere, rızık için çalışan çiftçilere kolaylık diledi.” (Hayal Gücü, Yağmur Gözlü Çocuk: 130-133).

Bu metinlerde çalışkanlık kavramı öğrencilere, günümüzde anlaşılan akademik başarısı yüksek olan anlamının dışında çalışmayı, üretmeyi seven şeklinde aktarılmaktadır. Dost Irmak metninde de verildiği gibi çocuklar ve yaşlılar tarlada çalışacak güçte değildir. Ama boş durmak yerine, fazla güç gerektirmeyen balık ağlarını bekleme görevini üstlenmektedirler. “Çalışkanlık” değeri sayesinde öğrencilere faydalı olma ve üretmenin önemi anlatılabilir.

“İyimser olma / Olumlu düşünebilme” değeri bir çok metinde yer alan değerlerden birisidir. Toplamda 11 farklı metinde (% 27,5) yer alan bu değere ilişkin olarak şu alıntıya yer verilmiştir.

“Ben sandıktan bir bebeğin çıkmasını istemiştım. Babam da derneğe öyle yazmıştı. Oysa sandıktan oyuncak bebek yerine koltuk değneği çıktı. Çünkü oyuncak bebek yokmuş... İşte biz de sevinme oyununa bu değneklerin geldiği gün başladık. Sevinme oyununun özelliği, karşımıza çıkan her şeyin sevinilecek bir yanını bulmaktan ibaret.... Koltuk değneklerine ihtiyacın olmadığını düşünerek sevineceksin.” (Birey ve Toplum, Sevinme Oyunu: 116-121).

Bu değer günümüz toplumunda eksilen bir algılayışa dikkat çekmektedir. Bireyler sahip oldukları varlıkların eksik yönlerini arayıp, hep daha fazlasını istemeye yönelmiştir. Bireyler sahip olunanla mutlu olmak yerine ellerindekinin olumsuzluklarına dikkat çekmektedir. İşte bu değer olumsuz olarak nitelenen bir duruma, varlığa karşı bile olumlu bakabilmeyi, iyi bir yön aramayı kısacası iyimser olmanın gerekliliğini vurgulamaktadır.

“İyi Olma” değeri de 10 farklı metinde (% 25) yer almaktadır. Bu değere ilişkin olarak belirlenen cümleler şunlardır:

“Bu gece iyi kalpli Gepetto’nun sesini duydum. Yaşamı boyunca iyilik yapan bu insanın dileğini yerine getireceğim, diyerek değneğini Pinokyo’ya hafifçe değdirdi ve sonra şunları söyledi : -Uyan Pinokyo! İyi biri ol ve Gepetto’yu mutlu et. Bunu sakın unutma ve her zaman iyi bir çocuk ol.

Hiçbir zaman yalan söyleme. Bananın gurur duyacağı bir çocuk ol.” (Birey ve Toplum, Pinokyo: 104-107).

Metinde ömrü boyunca iyi bir insan olan Gepetto ustanın yaptığı iyiliklerin karşılığını bulmasından söz edilmektedir. İyi bir insan olmanın bir gün mutlaka ödüllendirileceği belirtilmiştir. Özgür olma isteği, cesaret-zor durumlarda yılmamak, sağlıklı beslenme, kitap okumayı sevmek, kendisini tanıma- kendi yeteneklerinin farkında olma, temizlik, çalışkanlık, iyimser olma / olumlu düşünme, iyi olma değerleri kişinin kendisini tanıması açısından önemlidir.

Tartışma

4. sınıf Türkçe ders kitabında sosyal yaşama ilişkin olarak alçakgönüllülük, emeğe saygı, yaşlıya saygı, hastaya saygı, eğitimi önemseme, hakseverlik, zor durumlarda destek olma, işbirliği / dayanışma, ailesini ve akrabalarını sevmek, aile birlikteliğini önemseme, topluma örnek olma, yardımlaşma, değerbilirlik, nezaket / saygı, başka ülkelerin kültürlerine saygı, dürüstlük- doğruluk değerleri belirlenmiştir. Bu değerler toplumun ortak duygu ve düşüncelerini yansıtan, herkes tarafından beğenilen inançlara dayanmaktadır. Bunlar toplumun bütün üyeleri tarafından bilinir ve çoğunluğu tarafından da kabul görülerek uygulanır. Bu değerlere uygun davranmayanlar ise toplumun diğer üyeleri tarafından yadırganır. Fertleri birbirine yaklaştıran, toplumu bir arada tutan ve toplumsal birlikteliğin devamını sağlayan bu değerlerin geliştirilmesinde Türkçe ders kitabında yer alan metinler önemli bir rol oynamaktadır. Her metin kendi içerisinde bir ana fikir ve büyük bir çoğunlukla da bir ya da birden fazla değer iletilmektedir. Aynı zamanda metinler ilettikleri mesajlar ve örnek olaylarla da bu değerlerin gelişmesine büyük bir katkı sağlayabilmektedir. Bilgisayarın ve televizyonun toplumu esir aldığı son yıllarda bu değerlerin öneminin ne yazık ki azaldığı görülmektedir. Türk toplumunu diğer toplumlardan ayıran, farklı ve güzel yönünü yansıtan bu değerlerin gelişmesi için çocukların bol bol sosyal ortamlarda bulunması gerekmektedir. Bu nedenle ebeveynler çocukları ile iletişim içerisinde olmalı onların sorunlarını önemsemeli dahası televizyon ve bilgisayar kullanım sürelerini sınırlandırmalıdır. Bu araştırmaya göre dördüncü sınıf Türkçe dersi kitabında “ailesini ve akrabalarını sevmek” değeri yedi ayrı metinde (% 7, 28) yer alırken, “aile birlikteliğini önemseme” değeri dört ayrı metinde (% 1,6) geçmektedir. Sosyal yaşama ilişkin değerler arasında yer alan saygı, yardımlaşma, aile birlikteliğini önemseme gibi değerlerin Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler aracılığıyla iletildiği başka araştırmalarda da tespit edilmiştir (Özbay, Karakuş Tayşi, 2011; Belet ve Deveci, 2008; Şen, 2008).

Bu araştırmada 4. sınıf Türkçe ders kitabında evrensel değerler arasında sayılabilecek olan “yenilikçi olma, meslek sahibi olma, doğa olaylarına karşı duyarlılık, doğa sevgisi- doğal çevreye duyarlılık, bilimsel çalışma yapmakta istekli olma, bilim insanına saygı duyma, güzel sanatları sevme / güzel sanatlara karşı duyarlılık vb.” değerleri tespit edilmiştir. Farklı toplumlarda farklı değerler, onların sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarına göre daha ön plana çıkabilir. Ancak öyle değerler vardır ki tüm dünya tarafından doğruluğu kabul edilmiştir. Bu değerler toplumlar arası ilişkilerin problemsiz bir şekilde devam etmesini de kolaylaştırır. Globalleşmenin getirdiği bir gereklilik olarak farklılıklara saygı duymak ve ortak değerler etrafında toplanmak insani duyguların ve paylaşımların artmasını sağlayabilir. Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler bu değerlerin gelişmesinde etkili bir araç olabilir. Bu araştırmaya göre “doğa sevgisi / doğal çevreye duyarlılık” değeri (14 metinde, % 35) Türkçe dersi kitabında en çok yer alan değerdir. Evrensel değerlerin Türkçe ders kitapları ile iletilmesini gösteren diğer çalışmalarda mevcuttur. Ekinci Çelikpazu ve Aktaş, (2011) 6. sınıf Türkçe ders kitaplarını inceleyerek ders kitaplarında yer alan ve ana dilinin her türlü imkânından ve söz varlığı zenginliğinden yararlanılarak oluşturulan edebî eserler yoluyla evrensel değerlerin kazandırılmaya çalışıldığını tespit etmişlerdir. “Doğa sevgisi / doğal çevreye duyarlılık” değeri dokuz ayrı metinde yer almaktadır. Bu sonuç doğa bilincinin geliştirilmesinin Türkçe dersi kitaplarında yer alan metinlerle verilmesinin önemsendiği anlamına gelmektedir. Evrensel değerlerden “doğal afetlere karşı duyarlılık” değerinin geliştirilmesi, felaketlerde çok büyük zararlar yaşanmaması, toplumda afet bilincinin oluşturulması, çevresel koruma çalışmalarının yapılması ve afet konusunda uygun politikaların oluşturulması açısından özel bir önem taşımaktadır. Elde edilen bu sonuç daha önce yapılan çalışmaları da destekler niteliktedir (Varol, 2007).

Araştırmanın üçüncü alt problemine göre belirlenen ülkeye bağlılık ile ilişkili değerler devletlerin devamlılığı açısından, toplum tarafından benimsenmesi ve korunması önemli olan değerlerdir. Milleti bir arada tutan değerler ortak bir dil, kültür ve tarihi oluşturur. Öğrenciler ancak tarihi ve kültürel değerlerine sahip çıkar, vatan ve bayrak sevgisini kazanır ve ortak bir milli şuurla hareket ederse vatanını koruyup geliştirebilirler. Aksi takdirde gelecekte uğruna savaşılacak ne vatan ne de sahip çıkılabilecek değer kalır. Bu noktada özellikle vatanseverlik, millet sevgisi, bayrak sevgisi önem arz eden değerlerdir. Türkçe dersi kitabında ülkeye bağlılığa ilişkin değerler arasında en çok yer alanı “millet sevgisi” değeridir (9 metinde, % 22,5). “Kültürel mirasa duyarlılık / tarihi yerleri koruma” değeri ise 8 metinde (% 20) yer almaktadır. Metinlerde vatanseverlik değeri (6 metinde, % 15) önemle üzerinde durulan bir değerdir.

Yapılan diğer araştırmalar da vatanseverlik değerinin Türk milleti için önemli bir değer olduğunu destekler niteliktedir (Özbay ve Karakuş Tayşi, 2011; Şen, 2008). Bu alt problemde özellikle vurgulanan değerlerden birisi de Atatürk ile ilgili olan “Atatürk’e saygı, Atatürk’e karşı sorumluluk, Atatürk sevgisi” değerleridir. Atatürk özellikle askeri ve siyasi zekasıyla öne çıkan, zengin bir bilgi birikimine sahip, ileri görüşlü ve planlı bir lider olarak Türk tarihinde dönüm noktası olmuş bir önderdir. Atatürk’ü tanımak ve anlamak öğrencilere kazandırılacak en güzel değerlerdendir. Atatürk’ün değerler eğitimindeki önemine yapılan diğer çalışmalarda da vurgu yapılmaktadır (Dönmez, 2006).

Türkçe ders kitabında kişinin kendisini tanımasına yönelik olarak belirlenen değerler birey olmada özel öneme sahip değerlerdir. Bu değerler öğrencilerin kişisel gelişimlerine uygun olarak kendilerini tanımalarını ve kendi yeteneklerini fark etmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. “Kişinin kendisini tanımasına ilişkin” değerler grubunda en çok tekrarlanan değer “iyimser olma / olumlu düşünebilme değeridir (11 metinde, % 27,5). “İyi olma” değeri ise 10 ayrı metinde (% 25) yer almaktadır. Olumlu düşünme ve iyi bir insan olma değerlerinin ön plana çıkmış olması iyi yurttaş yetiştirilmesi açısından dikkate değer bir durumdur. Çünkü iyi insan demek aynı zamanda bir çok meziyete sahip insan demektir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda çağın gereği olarak kişi, kendini geliştirmeye, değiştirmeye, bilgiyi sorgulamaya ve araştırmaya açık olmalıdır. Özellikle okumak ve sorgulamak ön planda tutulmalıdır. Okumak, bilgiye ulaşmayı bilmek bu kadar önemliyken “kitap okumayı sevmek” değerinin yalnızca bir metinde (% 0,4) yer aldığı tespit edilmiştir. Oysa kitap okuma küçük yaşlarda kazandırılması gereken önemli bir alışkanlıktır. Okuma, yalnızca öğrencilerin, çocukların ya da gençlerin değil, herkesin düşünce ve duyarlılığını geliştirilmesi, toplumla sağlıklı bir iletişime girmesi için başvurması gereken etkili bir öğrenme aracıdır. Bu nedenle metinler aracılığıyla kitap okuma alışkanlığının geliştirilmesine özel bir önem verilebilir. Yaman, Taflan ve Çolak (2009) ilköğretim ikinci kademe ders kitaplarını inceleyerek Türkçe ders kitaplarında yer alan farklı türlerdeki edebî eserlerin öğrencide kitap sevgisini uyandıracağına vurgu yapmıştır. Temizlik ve özgür olma isteği değerleri Türk kültüründe önemli yer tutan bir değerlerdendir. Bu değerlerin Türk kültüründeki yerini Özbay ve Karakuş Tayşi (2011) de yaptıkları çalışmada belirtmiştir. Aynı şekilde bu iki değerde ders kitabındaki metinlerde etkili bir biçimde vurgulanmamıştır.

Türkçe dersi kitabının geneline bakıldığında en çok vurgulanan dört değer sırasıyla şunlardır: Doğa sevgisi / doğal çevreye duyarlılık (14 metinde, % 35),

iyimser olma / olumlu düşünebilme (11 metinde, % 27,5), iyi olma (10 metinde, % 25), millet sevgisi (9 metinde, % 22,5).

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler geliştirilmiştir.

1. Sosyal yaşam Türk toplumunda özel bir öneme sahiptir. İnsanlar arası ilişkilere, özellikle de aile ilişkilerine yönelik değerler metinler aracılığıyla daha çok vurgulanmalıdır.
2. Türk toplumunu diğer toplumlardan ayıran, kültürel kimliğin oluşmasını sağlayan “yaşlıya saygı, hastaya saygı, yardımlaşma, değerbilirlik” gibi değerler metinlerde yer almaya devam etmeli, MEB programları ve Türkçe ders kitaplarını tasarlarken bunun sürekliliği konusunda hassasiyet göstermelidir.
3. Afet bilincinin uyandırılması açısından doğal afetlere ilişkin bilinçlendirici metinlerin sayısı artırılmalıdır. Metinlerde doğal afetlerde yapılması gereken doğru davranışlara ilişkin mesajlara yer almalıdır.
4. Güzel sanatları sevmek / güzel sanatlara karşı duyarlılık, sanatı sevmek, sanatçıya saygı değerleri metinlerde yer almaya devam etmeli, bu değerlerin iletimi önemsenmelidir. Türk toplumunun öz benliğinden doğmuş olan sanatların tanıtılması ve önemsenmesi için de çaba gösterilmelidir.
5. “Doğa sevgisi / doğal çevreye duyarlılık” değerine verilen önem diğer sınıfların Türkçe ders kitaplarında da önemsenmelidir. Özellikle 1. ve 2. sınıflarda bu değerlerin iletilmesi doğaya karşı duyarlı çevreci bir gençlik yetiştirilmesinde önemli bir katkı sağlayabilir.
6. Vatanseverlik, bayrak sevgisi ve milli birlik olma şuuru değerleri metinlerde yer almaya devam etmelidir. Milli birlik ve beraberlik duygusunun, millet bilincinin önem kazandığı günümüzde bu değerlere gereken hassasiyet gösterilmelidir.
7. Türk büyüklerine saygı değerine ilişkin olarak tarihimizde ve kültürümüzde önemli yer tutan Mevlana, Yunus Emre ve tüm dünyada saygı kazanmış diğer Türk büyüklerine metinlerde daha fazla yer verilmelidir. Öğrencilere örnek olması amacıyla Türk büyüklerinin hayatlarının ve eserlerinin tanıtılmasına önem verilmelidir.
8. Kitap okuma değerinin geliştirilmesine ilişkin iletimlerin sayısı artırılmalıdır. Kitap okuma alışkanlığı ilköğretim yıllarında kazandırılacak bir değer olduğu için bu değer geliştirilmesine özel bir önem verilmelidir.

9. Sağlıklı beslenme değerinin aktarımına verilen önem devam etmelidir. Ayrıca sağlığını koruma ve zararlı alışkanlıklardan uzak durma gibi değerler de metinlerde yer almalıdır. Bu değerler sağlıklı bir nesil yetiştirmede önemli katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Dyuşsal Amaçlarının (değerlerinin) İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, M. Z. ve Akyol Gürler, Ş. (2012). *Okulda Değerler Eğitimi*. İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Bacanlı, H. (2006). *Dyuşsal Davranış Eğitim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Batur, Z., Gülveren, H. ve Bek, H. (2010). Öğretmen Adaylarının Okuma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma: Uşak Eğitim Fakültesi Örneği. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 32-49.
- Belet, D. ve Deveci, H. (2008). Türkçe Ders Kitaplarının Değerler Bakımından İncelenmesi. *VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu: 2-4 Mayıs-Çanakkale: Bildiriler*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Cemiloğlu, M. (2003). *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çelikkaya, H. (1996). *Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Dönmez, C. (2006). Değerler Eğitiminde Kahramanların Kullanımına Bir Örnek: Mustafa Kemal Atatürk. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(2), 113-133.
- Ekinci Çelikkaya, E. ve Aktaş, E. (2011). MEB 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages*, 6(2), 413-424.
- Genç, S. Z. ve Eryaman, M. Y. (2008). Değişen Değerler ve Yeni Eğitim Paradigması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 89-102.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim* (3. bs.). Ankara: Engin Yayıncılık.
- Kızılcılık, S. ve Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Kolaç, E. (2010). Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Felsefesiyle Türkçe Derslerinde Değerler ve Hoşgörü Eğitimi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55, 193-208.

- Köylü, M. (2006). Küreselleşme ve Ahlaki Değerler. Y., Mehmedoğlu ve A. U. Mehmedoğlu (Ed.). *Küreselleşme Ahlak ve Değerler*. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Kuzgun, Y. (1992). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara: ÖSYM.
- MEB. (2005). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5. Sınıflar)*. Erişim: 13.03.2012, <http://ttkb.meb.gov.tr/program>
- Öz, E. ve Öz, S. (2011). İlköğretim 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. Ankara: Bilim ve Kültür Yayınları.
- Özbay, M. ve Karakuş Tayşi, E. (2011). Dede Korkut Hikâyeleri'nin Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından Önemi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1), 23-31.
- Robb, B. (1998). What Is Values Eduation- And So What? *The Journal of Values Education*, 1, 1-11.
- Sevinç, M. (2006). Evrensel ve Yerel Değerlerin Eğitime Yansımaları. Y., Mehmedoğlu ve A. U. Mehmedoğlu (Ed.). *Küreselleşme Ahlak ve Değerler*. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Şen, Ü. (2007). *Milli Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değer Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şen, Ü. (2008). Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 763-779.
- Tan, H. (2000). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Teori ve Uygulama*. İstanbul: MEB Yayınları.
- TDK. (2012). *Büyük Türkçe Sözlük*. Erişim: 18.08.2012, <http://www.tdk.gov.tr>
- Turan, S. (2012). *Sorgulanan Eğitim: Bir Yaşam Alanı Olarak Okul*. Erişim: 06.08.2012, <http://kursiyernet.meb.gov.tr/kursiyer/>
- Varol, N. (2007). Doğal ve Teknolojik Afetler Konusunda Toplumun Bilinçlendirilmesi ve “Afem’in” Rolü. *TMMOB Afet Sempozyumu: 5-7 Aralık 2007- Ankara:Bildiriler*.
- Yaman, H., Taflan, S. ve Çolak, S. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7 (18), 107-120.
- Yazıcı, K. (2012). Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış, *Türklük Bilimi Dergisi Araştırmaları*, 19, 499-522.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Values in the Content of Fourth Grade Turkish Textbooks

Fatma SUSAR KIRMIZI*

Abstract

As the scientific and technological developments in our age makes life easier and communication faster, people still cannot avoid being alone. Individualism has been placed into the center of life, and universal values such as nation and morality have become ordinary, consequently the youth has been formed to consider only themselves and their financial interests (Genç & Eryaman, 2008). Recently, the solution for this crisis of values experienced in the whole world including Turkey is sought to be found through education and the importance of the concept of values in education system has been emphasized. “Many events were witnessed in our country that has been gradually increasing and disturbs the peace in society, and it is understood that the individuals responsible for these events were not educated adequately in terms of values” (Yazıcı, 2012; TDK, 2012). Elementary education play a key role in strengthening the ties with the society, gaining national and universal values, and raise awareness towards the cultural heritage (Kolaç, 2010; Yaman, Taflan & Çolak, 2009). Educating the individuals who adopt, protect and develop national, moral, humanist, spiritual and cultural values of the Turkish nation, and love and try to sublimate their family, country and nation is only possible through carefully prepared teaching

* Assoc. Prof. Dr., Pamukkale University, Faculty of Education, Department of Elementary Education

Address for correspondence: Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Kınıklı Kampüsü, Denizli

E- mail: fsusar@pau.edu.tr

programs (Ekinci, Çelikpazu & Aktaş, 2011; Köylü, 2004, p. 53; Sevinç, 2004, p. 233). Robb (1998) takes values education as any activity within any organization that is aiming to train individuals so that they can openly express the values behind their behaviors, evaluate the long-term welfare for themselves and others, and learn or reflect other values that they think would be more effective on long-term welfare of themselves and others.

Values education should be implemented with a systematic plan for the peace of individuals and others in the society. If the course contents are examined in terms of identifying and delivering the values on a systematic and planned basis, it can be seen that the Turkish course has an important mission in this respect (Bacanlı, 2006; Turan, 2012; MEB, 2005). Turkish is one of the basic courses developing individuals' communication with others and contributing their process of socialization (Belet & Deveci, 2008; Cemiloğlu, 2003; Kavcar, 1999; Şen, 2007).

Reading texts as being the main materials of the Turkish course can present students effective messages by describing different aspects of life. Mostly included in introduction to science and social studies courses, values education has an important place in the Turkish course in this sense.

The purpose of this study is to examine the inclusion of values in the texts in 4th grade Turkish textbooks and make evaluations in this regard.

Method

In this study, qualitative research method was used to identify the values in the fourth grade Turkish course book (Öz & Öz, 2011). Within this method, documentary analysis technique was employed. Documentary analysis makes it convenient to evaluate textbooks in studies related to education (Yıldırım & Şimşek, 2008).

Sample (The Fourth Grade Turkish Textbook Examined within the Study)

In the study, the 4th grade Turkish textbook published by Science and Culture Publishing and distributed by Özgün Printing Incorporate in Denizli city center was examined. 48 texts included in the textbook were taken into examination as the qualitative data set, and the values in these texts were aimed to be identified.

Data Analysis

The texts in the Turkish textbook were examined by the two researchers one by one aiming to identify the values focused on. While identifying the values those determined by Aydın and Akyol Gürler (2012) were considered. While examining the texts, the related values were gathered under four main categories and these categories were named by the researchers.

Findings and Interpretation

In first category, the values of modesty, respect for labour, respect to elderly, respect to patients, importance attached to education, fairness, showing support in difficult times, cooperation, loving family and relative, caring for family unity, setting an example for the society, being helpful, being grateful, kindness, and honesty were identified. For instance, with regard to the value “modesty”, the statements in the fourth grade Turkish textbook are as follows: *“The tall chimney was looking down on them and smiling: -You see what I can capable of? Even the humans are afraid of my smoke. - I’m taller than anyone. I’m on top of everyone like the kings. But, no one likes me. I’m alone (Health and Environment, Smoky Chimney: 48-51)”* In the text, the chimney who is arrogant is not liked by other entities because of its arrogance. Being modest is emphasized in the text by showing the negative effect of being arrogant in human relations. Unfortunately, these values are observed to be underrated in the recent years during which computers and television captured the attention of the society.

To answer the second research question of the study, the values regarding individuals’ connection with all the other individuals in the world in the fourth grade Turkish textbook were identified and interpreted. The values such as being modern, having an occupation, loving arts, gratitude, and peace were determined.

With respect to the third research question of the study, the values regarding individuals’ commitment to their country in the fourth grade Turkish textbook were identified and interpreted. Within this category, the values including martyrdom, patriotism, liking national festivals, sensitivity to cultural heritage, love of nation, loving the city lived in, having respect for Turkish elderly, respect to Atatürk, responsibility to Atatürk, love of flag and awareness of national unity were determined.

To answer the fourth research question of the study, the values regarding individuals' recognition of their characteristics in the fourth grade Turkish textbook were identified and interpreted. The values included: desire for freedom, courage-determination, healthy eating habits, loving to read, being aware of one's abilities, cleanness, being hard-working and optimistic. With the value "recognizing one's own abilities"; what is tried to be emphasized is the individuals' awareness of their strengths and abilities and their use in the positive direction (Kuzgun, 1992; Tan, 2000). Individuals should accept themselves as the way it is and they should prefer developing themselves in line with their abilities instead of trying to be like others.

Discussion

The values related to social life identified in the fourth grade Turkish textbook were based on beliefs accepted by everybody and reflected the society's common feelings and opinions. These are known by the all members of the society and accepted by the majority. The Turkish textbook plays an important role in the development of these values that bring individuals closer to each other, uniting the society and ensuring the unity of the society. The values in the Turkish textbooks are actually the values that are universally-accepted. Having respect for diversity and gathering around common values brought by the globalization can increase humanist feelings and interaction. The texts included in the Turkish textbooks can be a good way to develop such values. Ekinci, Çelikpazu and Aktaş (2011) examined 6th grade Turkish textbook and found that universal values were tried to be developed in students through the literary works. The value "loving the nature /caring for the environment" were contained in 9 different texts. This result means that increasing awareness about the nature included in the content of the Turkish textbook is seen as important.

The values related to being committed to the country are among those uniting the nation. In order for the states to be sustainable, the society should protect and adopt these values. The values uniting the nation are language, culture and history. The students can protect their country if only they have a common national spirit, protect their historical and cultural values, and love their country and flag (Özbay & Karakuş Tayşi, 2011; Belet & Deveci, 2008; Şen, 2008; Varol, 2007).

The values towards enabling students recognize their characteristics included in the Turkish textbook, aiming to make them know more about themselves in line with their individual development. As a necessity of the current century, individuals should be open to developing themselves, changing, questioning and investigating. While reading and knowing the tools to reach information are that important, it was found that the value of “loving to read” was determined in one text only. “In order to reach a huge universe of information, develop their thinking ability and to have a healthy communication with the society; reading is a tool for everyone, not only for students.” (Sever, 1997, p. 14). For this reason, an importance can be attached to developing a reading habit through the texts. Social life has an important place in the Turkish society. Interaction among people should be emphasized through the texts (Dönmez, 2006).

The values forming a cultural identity and distinguishing the Turkish society from others such as “having respect to elderly, respect to patients, being helpful, and gratefulness” should be continued being included in the texts. The Ministry of National Education should be sensitive to keeping these values sustained in designing the programs and Turkish textbooks.

Keywords- Values education, Turkish lesson, Lesson book